

ภาคที่ 1 พื้นฐานทั่วไปของสังคมวิทยาศาสตร์

บทที่ 1
เรื่องทั่วไป

ความเป็นมาของสังคมวิทยาศาสตร์	3
การศึกษาวิชาสังคมวิทยาศาสตร์	4
ความเป็นมาของวิชาสังคมวิทยาศาสตร์	10
วิธีการศึกษาสังคมวิทยาศาสตร์	10
เหววิทยา	11
ลักษณะเหววิทยา	13
ประเภทเหววิทยา, นิยามโบราณ-ปัจจุบัน	14
ลักษณะ	15
การแสดงออกตามความเชื่อถือ พิธีการ	17
รูปแบบแห่งการแสดงออก พิธีกรรม	17
รูปเคารพทางศาสนา, การปฏิญญาณตนในพิธี,	
การ เช่น สังเวย	20
ศาสตร์ทั่วไปเกี่ยวกับศาสนา	21
ประวัติศาสตร์, ปรากฏการณ์วิทยา, จิตวิทยา	21
สังคมวิทยาศาสตร์	22
ทรรศนะเกี่ยวกับขอบเขตของสังคมวิทยาศาสตร์	24
ธรรมชาติของสังคมวิทยาศาสตร์	28
การเกิดศาสนา 2 ประเภท	31
ธรรมชาติ, ระบบสังคม, วิถีชีวานบ้าน	
Jarvis	32
แนวการศึกษาสังคมวิทยาศาสตร์	37

บทที่ 1

เรื่องทั่วไป

สาระสังเขป

ในเรื่องทั่วไปของสังคมวิทยาศาสตร์ เป็นการแนะนำเนื้อหากระบวนการวิชาเพื่อให้นักศึกษาได้รู้และเข้าใจความเป็นมาของวิชาสังคมวิทยาศาสตร์ ตามปกติเรื่องจะแบ่งตามที่เกี่ยวกับศาสตรา มากจะเข้าใจกันว่าเป็นเรื่องของพิธีกรรมและหลักธรรมคำสอนของศาสนาประวัติของศาสนาของแต่ละศาสนาลอดๆ กัน สภาพความเป็นอยู่ของสังคมในสมัยของศาสนาของศาสนา มีชีวิตอยู่ เป็นต้น

การศึกษาสังคมวิทยาศาสตร์ เป็นวิธีการศึกษาอีกวิธีการหนึ่งซึ่งแตกต่างจากที่ได้กล่าวข้างต้น อันจะเป็นต้องศึกษาตามวิธีการที่จะทำให้เข้าใจได้ โดยการแสวงหาวิธีการต่าง ๆ ที่จะนำไปสู่ความเข้าใจอันกระฉับแจ้งได้ โดยย้ำที่ความสัมพันธ์ระหว่างศาสตราภัณฑ์กับสังคม ทั้งนี้ไม่ว่าศาสตราภัณฑ์นั้น ๆ จะดีเลวอย่างไร เมื่อเทียบกับสังคมเป็นที่ยอมรับของสังคมก็ถือว่ามีความสัมพันธ์กันอันเข้าหลักสังคมวิทยาศาสตร์

นอกจากนี้ความคิดเห็นของบรรดาภัณฑ์วิชาการต่าง ๆ ที่ให้หัศนะเกี่ยวกับศาสตราภัณฑ์เป็นเครื่องแสดงให้เห็นถึงหัศนศิลป์ที่แต่ละคนมีต่อศาสตราภัณฑ์ และแสดงออกมานในลักษณะอย่างไร อันจะเป็นเครื่องเอื้ออำนวยให้เราได้ศึกษาได้อย่างเต็มที่จนสามารถเข้าใจถึงธรรมชาติของศาสตราภัณฑ์ได้ อันจะเป็นการเอื้ออำนวยต่อการศึกษาได้เป็นอย่างดี

วัตถุประสงค์

- เพื่อทำความเข้าใจและสามารถอธิบายได้ว่า วิชาสังคมวิทยาศาสตร์เป็นศาสตร์ที่ ศึกษาเกี่ยวกับเรื่องใด มีความเป็นมา ความสำคัญอย่างไร และจำเป็นเพียงใด
- สามารถเขียนวิธีและแนวการศึกษาสังคมวิทยาศาสตร์ตามขั้นข่ายทางวิชาการ
- สามารถแยกแยะและวิเคราะห์หัศนะเกี่ยวกับศาสตราภัณฑ์ของบรรดาภัณฑ์วิชาการที่ต่างมองศาสตราภัณฑ์ในแง่มุมต่าง ๆ โดยหลากหลายออกไป

บทที่ 1 เรื่องทั่วไป

1. ความเป็นมาของ “สังคมวิทยาศาสนา”

สังคมวิทยาศาสนาเป็นวิชาใหม่ที่พึ่งเกิดขึ้นในเมืองไทยเมื่อไม่นานมานี้เอง โดยเปิดสอนเป็นเพียงวิชา (paper) หนึ่งยังไม่จัดเป็นกระบวนวิชา (course) ภายหลังได้มีความจำเป็นและมีความสำคัญมากขึ้น จึงได้มีการเปิดสอนเป็นกระบวนวิชาขึ้นตามสถาบันอุดมศึกษาของชาติ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในสถาบันการศึกษาของคณะสงฆ์ สำหรับสถาบันการศึกษาระดับอุดมศึกษาของไทยนั้น ล้วนมากจะเปิดสอนในเรื่อง “ศาสนา” ในฐานะที่เป็นวัฒนธรรมเก่าแก่และเป็นสถาบันทางสังคมสถาบันหนึ่งในวิชาสังคมวิทยา

สำหรับความเป็นมาของวิชาสังคมวิทยาศาสนานั้น จะขอกล่าวถึงพอสั้นๆ เพื่อผู้ศึกษาได้ทราบประวัติของวิชานี้พอสมควร คำว่า “สังคมวิทยาศาสนา” เป็นคำที่แปลมาจากภาษาอังกฤษ คือ Sociology of Religion ซึ่งได้แปลมาจากภาษาเยอรมันคือคำว่า "Religions soziologies" อีกด้วยนึงและเป็นวิชาที่เปิดสอนในสถาบันอุดมศึกษาขั้นสูง โดยเฉพาะอย่างยิ่งในมหาวิทยาลัยในต่างประเทศทุกมหาวิทยาลัย ได้เปิดสอนกันอย่างกว้างขวางจริงจังและได้รับความนิยมมากขึ้น ทั้งนี้เนื่องจากเห็นว่าศาสนาเป็นหลักของสังคมและมีความสัมพันธ์ต่อสังคมมาก จึงอนุมัติมากกล่าวพอสั้นๆ ดังนี้

- 1.1 จากการเสนอผลงานทางวิชาการด้านสังคมศาสตร์ (Social Sciences) จำนวนมาก หมายของแมกซ์เวเบอร์ (Max Weber, 1864-1910 = พ.ศ. 2407 - 2463) เช่น สังคมวิทยา เศรษฐศาสตร์ รัฐศาสตร์ ประวัติศาสตร์ เป็นต้น ยังรวมทั้งเรื่องที่เกี่ยวกับศาสนา อันว่าด้วยวัฒนธรรม จริยิต ประเพณี คติความเชื่อ ซึ่งผลงานต่าง ๆ เหล่านี้ส่วนมากเป็นผลงานที่เขียนในภาษาเยอรมันและมีบางเรื่องที่ได้รับการยกย่อง ยอมรับและได้รับการแปลถ่ายทอดสู่ภาษาอื่น โดยเฉพาะอย่างยิ่งภาษาอังกฤษ จนได้รับความนิยมแพร่หลายและยอมรับกันอย่างกว้างขวาง ในฐานะวิชาการ เกี่ยวกับสังคมกับศาสนา
- 1.2 จากความเปลี่ยนแปลงทางสังคม และการปฏิวัติทางอุดมสាងกรรมในยุโรป ทำให้แมกซ์เวเบอร์ เห็นว่าคำสอนของนิกายโปรเตสแตนต์ มีความสัมพันธ์กับแนวความคิด

ของลัทธิปัจเจกชนนิยม (individualism) และนำไปสู่การขยายตัวของลัทธิเศรษฐกิจแบบทุนนิยม (บรรพต วีระสัย, 2518, น. 20-34) จึงได้บัญญัติคำว่า "Religions soziologie" ขึ้น โดยมีวัตถุเพื่อให้เป็นแนววิเคราะห์สังคมโดยเฉพาะอย่างยิ่งที่เกี่ยวกับศาสนาคริสต์ียนและศาสนาอื่น ๆ อีกด้วย โดยเห็นว่าการศึกษาสังคมวิทยาศาสานั้น การเรียนด้านด้วยการศึกษาถึงความสัมพันธ์ระหว่างจริยธรรมของโปรเตสแตนต์และหัวใจของลัทธินายทุน (the Protestant ethic and the spirit of Capitalism อันจะกล่าวถึง โดยเฉพาะต่อไป) (Raymont, A., 1970, p.185) ซึ่งในเรื่องนี้เองที่ทำให้เวเบอร์ประسبความสำเร็จเป็นอย่างดีด้านได้รับการยกย่องถาวรในด้านตรรกวิทยา วิธีการ ความคิดแก่เรียน ด้านความประดิษฐ์ของมากกว่าเพื่อนตลอดจนความเข้าใจแจ่มแจ้งในด้านพลังความคิด เวเบอร์ได้เขียนเรื่องตามวิธีการเกี่ยวกับสังคมวิทยาศาสตร์โดยย่อขึ้นในบันทึกชีวิต ซึ่งเดิมเขียนเป็นภาษาเยอรมัน ต่อมาจึงได้มีการแปลเป็นภาษาอังกฤษ (Weber, M., 1965, P.x) อีกต่อหนึ่ง

1.3 Religion soziologie ที่แมกซ์ เวเบอร์ เขียนเป็นภาษาเยอรมันนั้นได้พิมพ์ครั้งแรกเมื่อ ค.ศ. 1922 (พ.ศ. 2465) ซึ่งหลังจากที่เขาได้เสียชีวิตแล้วถึง 12 ปี และได้พิมพ์ต่อมาอีกถึงครั้งที่ 4 ใน ค.ศ. 1952 (พ.ศ. 2499) จึงได้มีผู้นำมาแปลเป็นภาษาอังกฤษ โดย Ephraim Fischoff โดยยึดต้นฉบับการพิมพ์ครั้งที่ 4 เป็นหลัก ให้รือในภาษาอังกฤษว่า Sociology of Religion และฉบับที่แปลเป็นภาษาอังกฤษนี้ ได้ตีพิมพ์ครั้งแรกเมื่อ ค.ศ. 1963 (พ.ศ. 2506) โดยสำนักพิมพ์ Beacon Press (Ibid, p.x - xi) และต่อมาได้รับความนิยมอย่างกว้างขวางมาก

2. การศึกษาวิชาสังคมวิทยาศาสตร์

สังคมวิทยาศาสตร์เป็นสาขาวิชานึงของสังคมวิทยา เป็นการศึกษาที่เน้นหนักในด้านความสัมพันธ์ระหว่างศาสนา กับสังคม ซึ่งปรากฏในด้านการนำศาสนามาใช้ในสังคมในรูปของความเชื่อ อันเป็นที่ยอมรับกันของคนในสังคมที่มีอยู่ในรูปแบบต่าง ๆ ตามที่แต่ละสังคมกำหนด โดยการอาศัยอิทธิพลที่มีอยู่ต่อกันและกันมาจัดการและดำเนินการให้เป็นไปในทิศทางที่แต่ละอย่างต้องการและกำหนดได้ดังนั้นการศึกษาสังคมวิทยาศาสตร์จึงเป็นการศึกษาถึงความสัมพันธ์ระหว่างศาสนา กับสังคม ซึ่งเป็นวิธีการอันหนึ่งที่จะทำให้เข้าใจระบบความเชื่อ การยอมรับ และวิวัฒนาการ ของศาสนา และสังคมที่มีอยู่ต่อกันและกัน เพื่อที่จะให้เกิดความเข้าใจอันดีในการศึกษาสังคมวิทยาศาสตร์ โดยจะขอแยกเนื้อหาอันเกิดจากความสัมพันธ์ระหว่างศาสนา กับสังคม ซึ่งเป็นส่วนประกอบของสังคมวิทยาศาสตร์ให้เห็นเด่นชัดยิ่งขึ้น

การศึกษาวิชาสังคมวิทยาศาสตร์นั้นก่อนอื่นต้องทำความเข้าใจเสียก่อนว่าควรศึกษาเกี่ยวกับเรื่องอะไรบ้าง ทั้งนี้เพื่อสร้างความเข้าใจที่ถูกต้องแก่ผู้ศึกษาและป้องกันความไขว้เขว อันอาจเกิดจากความเข้าใจคลาดเคลื่อนจากความเป็นจริง ซึ่งอาจทำให้ผิดวัตถุประสงค์ของการศึกษากระบวนการวิชานี้ต่อไป

โดยหลักการทั่วไปการศึกษาวิชาสังคมวิทยาศาสตร์ เรายาจะเข้าใจว่าเป็นการศึกษาประวัติศาสตร์ของศาสตราخت์และศาสตร์ หรือการศึกษาหลักธรรมคำสอนของแต่ละศาสตร์ เพื่อนำไปประพัฒน์ปฏิบัติเป็นต้น ซึ่งความเข้าใจเช่นนี้ ยังไม่ถูกต้องและผิดวัตถุประสงค์ของการศึกษาสังคมวิทยาศาสตร์ ความจริงแล้วมิได้เป็นเช่นนั้น เพราะการศึกษาวิชาสังคมวิทยาศาสตร์นั้น ไม่ใช่การศึกษาประวัติศาสตร์ของศาสตราจารย์ผู้ก่อตั้งหรือสถาบันนาศาสตร์แต่ละศาสตร์ ไม่ได้เป็นการศึกษาหลักธรรมคำสอนของศาสตร์ใดศาสตร์หนึ่งโดยเฉพาะ เพื่อความรู้แจ้งแห่งตลอด รวมไปถึงไม่ได้ศึกษาหลักธรรมคำสอนของศาสตร์แต่ละศาสตร์อย่างลึกซึ้ง เพื่อนำมาปรับเปลี่ยนกันคร่าวๆคำสอนของศาสตร์ใดจะดีกว่ากันเป็นต้น ซึ่งความเข้าใจดังกล่าวมานี้เป็นความเข้าใจที่ผิด ไม่ใช่วัตถุประสงค์ของการศึกษาสังคมวิทยาศาสตร์

การศึกษาสังคมวิทยาศาสตร์นั้นเป็นการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างศาสตร์กับสังคม นั่นคือทั้งศาสตร์และสังคมต่างเข้าไปเกี่ยวข้องซึ่งกันและกันอย่างไร ศาสตร์เข้าไปเกี่ยวข้องกับสังคมในรูปแบบและวิธีการใดบ้าง ในขณะเดียวกันสังคมนำศาสตร์มาใช้ในสังคมอย่างไร เหล่านี้ล้วนเป็นเครื่องแสดงให้เห็นความสัมพันธ์ระหว่างศาสตร์กับสังคมเด่นชัดขึ้นและไม่จำเป็นว่าศาสตร์นั้นจะดีเด่น มีเหตุผลหรือปราศจากเหตุผล หากสังคมยอมรับแล้วถือว่าเป็นศาสตร์ของสังคมเป็นความสัมพันธ์ระหว่างศาสตร์กับสังคม

นอกจากนี้ศาสตร์แต่ละศาสตร์ที่เข้าไปเกี่ยวข้องสัมพันธ์กับสังคมนั้น จะมีความสัมพันธ์ หรือศักดิ์สิทธิ์ ทันสมัยหรือป่าเถื่อน สำาหลังเพียงใดก็ตาม เรายืนยันว่าผู้ศึกษาไม่มีสิทธิ์ไปวิจารณ์ หรือออกความคิดเห็นใด ๆ หากสังคมยอมรับเข้ามาเป็นศาสตร์ของสังคมก็ถือว่าเข้าไปเกี่ยวข้อง กับสังคมทั้งสิ้น เมื่อศาสตร์เป็นที่ยอมรับของสังคมในรูปแบบใด ๆ ก็ตาม หากสังคมยอมรับกับ สังคมก็ไม่มีการเลือกปฏิบัติตามหลักที่ศาสตร์กำหนดได้ เมื่อเป็นเช่นนี้จึงเห็นได้ว่าศึกษากระบวนการ เกี่ยวข้องกับศาสตร์กับสังคม โดยไม่ต้องพิจารณาว่าศาสตร์แต่ละศาสตร์จะดีเด่น ทันสมัย ป่าเถื่อนเพียงใด เมื่อเป็นที่ยอมรับของสังคมก็ถือว่ามีความสัมพันธ์กับสังคมส่วนจะปรากฏ ในรูปแบบใด ๆ บ้างนั้นขึ้นอยู่กับความจำเป็นของสังคม ในที่นี้จะขอนำมากล่าวให้สัก 5 ประการ เพื่อเป็นแนวในการศึกษาต่อไปคือ

- 2.1 ศึกษาถึงความเกี่ยวข้องกับระหว่างสังคมกับเรื่องของศาสตร์ ซึ่งต่างเป็นปัจจัย เกี่ยวกับต่อกันและกันระหว่างสังคมและศาสตร์ในกรณี เช่นนี้จะเห็นได้จาก อิทธิพล ของสังคมที่มีต่อกระบวนการทางทางศาสตร์ หรือสภาพทางทางศาสตร์ที่มีผลและอิทธิพล

ต่อสังคม โดยที่ทั้งสังคมและศาสนาต่างเข้ามาเกี่ยวข้องเกือบกลกันในรูปแบบต่าง ๆ ดังจะเห็นได้จากกรณีสังคมมีความเดือดร้อนรุนแรง มีความระส่ำระสายทางสังคมด้านต่าง ๆ สังคมอาจนำศาสนาเข้ามาช่วยในรูปของการอภิบาลทางอารมณ์ (emotional aid) ช่วยยับยั้งการกระทำการอย่างอันอาจก่อให้เกิดความเดือดร้อนแก่สังคมซึ่งในรูปแบบต่าง ๆ เช่น การสร้างคติความเชื่อบ้าง การนำศาสนามาบำบัดความเจ็บป่วยในรูปของพิธีกรรมการสร้างขบวนการต่าง ๆ ขึ้นมาเพื่อบำบัดหรือบรรเทาความเดือดร้อนรุนแรงของสังคมบ้าง โดย

- 2.1.1 การสร้างความหวังให้กับสังคม เช่นการยอมรับปรากฏการณ์ธรรมชาติ บางประเภทที่ผิดปกติจากความจริงตามธรรมชาติตามไปในรูปของภารขอร้อง และอ้อนวอนโดยขอให้บรรลุวัตถุประสงค์ที่ต้องการบ้างขอให้ประสบความสำเร็จบ้างเป็นต้น ในกรณีเช่นนี้จะเห็นได้จากการขอตัวเลขเพื่อนำไปเสียงโชคในรูปของการซื้อสลากกินแบ่งรัฐบาล รวมไปถึงสลากกินรูบบดวย
- 2.1.2 ในยามเจ็บป่วยเป็นหน้มเพื่อบำบัดทางกาย แต่ไม่สามารถจะหายจากความเจ็บป่วยได้ทันทีทันใด อาจนำไปสู่ศักดิ์สิทธิ์ที่ปรากฏในรูปของหมอดูบ้าง หมอน้ำนมตรีบ้าง เป็นต้น เพื่อบำบัดรักษาทางใจ ดังกรณีคติการรักษาโรค คงทุมเป็นตัวอย่าง
- 2.1.3 ความรุนแรงของโลก เช่น การสมคราม การฆ่าหงส์ผลประไบมนกัน ทำให้สังคมเกิดความขาดความไว้วางใจซึ่งกันและกันจนทำให้มีผู้สร้างระบบศาสนาหรือคติความเชื่อใหม่ขึ้นมา โดยอาศัยหลักการครอบคลุมด้านคติความเชื่อในรูปของเหตุนิยม หรือความผิดสมก凌กลืนด้านความเชื่อหลักธรรมคำสอนของศาสนาต่าง ๆ เพื่อให้แต่ละสังคมสามารถอยู่ร่วมกันได้ เช่น ขบวนการ MRA (Moral Re-Amarrment) ขบวนการ Hare Khrishana ขบวนการ Moonnies เป็นต้น
- 2.2 ศึกษาถึงโครงสร้างของสังคมและสถาบันทางศาสนา อันเน้นถึงความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มสังคมหน่วยย่อยอันกล่าวถึงศาสนาธรรมชาติกับสถาบันศาสนาหรือสถาบันต่าง ๆ ในสังคมกับสถาบันศาสนา เป็นต้น เหล่านี้จะเห็นได้จากกรณีต่าง ๆ ดังนี้
- 2.2.1 การยอมรับปรากฏการณ์ธรรมชาติในรูปของสภาวะเหนือธรรมชาติ อันเป็นความเชื่อที่มีปรากฏอยู่ในสังคมของชนบ้างวัฒนธรรม หรือปรากฏอยู่ในสังคมอนุรัตนธรรม ซึ่งแยกออกต่างหากจากสถาบันศาสนา อันเป็นสถาบันหลักของสังคม เช่น การนับถือเทพเจ้าเบื้องตัว (ดิน น้ำ ต้นไม้ ภูเขา สัตว์ ไฟ) การนับถือเทพเจ้าเบื้องบน (พระอาทิตย์ พระจันทร์ ดาว ห้องฟ้า ฝน ลม) เป็นต้น เป็นตัวอย่าง (ศูนย์ฯและอีกด้านสถาบันศาสนาของสมเด็จพระมหาวีรบุรุษ, 2505, น.62-129)

- 2.2.2 การนับถือฤกษ์ ยาม การทรงเจ้า ของคนบางกลุ่มอยู่ในสังคมที่ยอมรับ ปรากฏการณ์เกี่ยวกับกาลเทศะ อันเป็นปรากฏการณ์ที่ไม่ประกอบด้วยเหตุผล
- 2.2.3 การวางแผนเมือง โดยอิทธิพลของศาสนา ซึ่งแบบແຜນในรูปของสภาพแวดล้อม เช่น การดูที่ดิน ดูทิศทาง ดูฤกษ์การวางแผนศิลาฤกษ์ เป็นต้น
- 2.2.4 การจัดตั้งศาลพระภูมิ ศาลเทพารักษ์ ศาลท่านหัวມหาพรหม ตลอดจน ศาลปู่ ศาลตา เป็นต้น อันเป็นที่ยอมรับนับถือของคนบางสังคม โดยการ จัดให้เหมาะสมกับสภาพการยอมรับของสังคมแต่ละแห่ง ๆ ทั้งนี้ เพื่อช่วย ด้านจิตใจของผู้นับถือ เป็นต้น
- 2.2.5 การประกอบธุรกิจประจำวันของคนบางจำพวก เช่น ชาวเกาะ Trobrian ซึ่ง ประกอบอาชีพทางการประมงก่อนออกจับปลาจะทำพิธีกรรมต่าง ๆ ตามที่ บรรพบุรุษเคยปฏิบัติมา (ดูใน Bronislaw Malinowski, 1954, Magic, Science and Religion and other essays ประกอบด้วย)
- 2.3 ศึกษาปัจจัยทางสังคมที่มีผลต่อการจัดระบบรูปแบบและนโยบายทางศาสนา เป็น การศึกษาสังคมในด้านต่าง ๆ ที่มีอิทธิพลต่อศาสนาในรูปแบบต่าง ๆ ดังจะเห็น ได้จาก
- 2.3.1 ค่าความเชื่อทางเพศ ปัจจุบันจะเห็นได้จากประเพณีการบวชเป็นพระภิกษุของชายไทย ที่นับถือพุทธศาสนา ซึ่งเป็นกิจกรรมสำหรับเพศชายโดยเฉพาะ ห้าม หญิงสาวเป็นพระภิกษุเด็ดขาด ทั้งนี้เนื่องจากมีกฎหมายที่เรียกว่าพระวินัย เป็นเครื่องมือที่ใช้เป็นแนวในการปฏิบัติพุทธศาสนาจึงไม่ถูกมองว่า 'จำกัด เสรีภาพทางเพศ'
- 2.3.2 ด้านสถานภาพ มีกรณีดัวอย่างการบวชในพุทธศาสนาอันมีข้อห้ามบางอย่าง เช่น ห้ามบวชบุคคลที่เป็นทาสบุคคลที่ไม่เป็นไทย เช่น ข้าราชการ (ราชภัฏ) บุคคลที่มีผู้ปกครอง เช่น บุคคลที่บิดามารดาไม่อนุญาต เป็นต้น
- 2.3.3 กลุ่มประชากร มีข้อห้ามทางศาสนาบางศาสนา ที่ปรากฏในบางสังคม สำหรับบุคคลบางประเภท ดังกรณีเหล่านี้
- 2.3.3.1 วรรณะในอินเดีย มีการห้ามคนวรรณศูนย์ พังศ์ศึกษา และห้องจำ คัมภีร์พระเทพ
- 2.3.3.2 การแต่งงานกับคนต่างศาสนา ในบางสังคมทางศาสนามีข้อห้าม แต่งงานของสมาชิกกับคนต่างศาสนา เช่น ห้ามคริสต์เดียน โปรเตส- แตนต์แต่งงานกับคนต่างศาสนา เป็นต้น

- 2.3.3.3 ข้อห้ามด้านเฝ้าพันธุ์ ซึ่งมีปรากฏในบางสังคม ที่มีข้อห้ามแต่งงานกับคนต่างผิวพันธุ์公然 ดังกรณีการดำเนินนโยบายแยกคนต่างผิวในแอฟริกาใต้ (apartheid) เป็นต้น
- 2.3.4 ลำดับชั้นชน มีข้อปฏิบัติบางอย่างทางศาสนาที่ผูกขาด สำหรับคนบางกลุ่ม เช่น ศาสนาอินดู มีข้อปฏิบัติปฏิบัติสำหรับคนในวรรณะสูง ในขณะเดียวกันมีข้อห้ามนับถือศาสนาของคนในวรรณะต่ำ
- 2.3.5 ด้านฐานะทางเศรษฐกิจ การใช้ระบบเศรษฐกิจเป็นเครื่องปั่นจั่งส่วนภาพทางสังคม ในกรณีเช่นนี้ นอกจากจะบบavarรณะดังกล่าวมาแล้วข้างต้น ยังมีกรณีที่นำศึกษาอีกด้วย
- 2.3.5.1 ระบบฐานันดร (estate) เป็นระบบการแบ่งชั้นทางสังคม ซึ่งมีความเข้มงวดน้อยกว่าวรรณะ แต่ขึ้นอยู่กับความสมัพนธ์ของบุคคลต่อที่ดิน การเลื่อนฐานะ เป็นไปได้ ตามความสามารถเฉพาะตัวบุคคลไม่ต้องอาศัยชาติกำเนิดและระบบศาสนามาค้ำจุน แต่เป็นระบบที่มีกฎหมายกำหนดสิทธิหน้าที่ของคนแต่ละตระกูลไป เช่น พากุนนางและพระมอภิสิทธิ์มาก ชาวนาต้องแบ่งภาระหน้าที่ที่หนักเดิมมิใช่กันตั้งแต่สมัยกลางของยุโรปและมีเพียงสองฐานันดร คือ นักวราและขุนนางต่อมามีเพิ่มพ่อค้าสามัญชนเข้ามาอีก (SO 103 (31444) p.193)
- 2.3.5.2 ชั้นชน (Class) ประกอบด้วยจำนวนบุคคลซึ่งมีความเท่าเทียมกันในตำแหน่ง ซึ่งส่วนใหญ่จะได้มาโดยความสามารถของตน ๆ มากกว่า จะเป็นไปโดยกำเนิด omn ชั้นชนนั้นประกอบด้วยกลุ่มของคนซึ่งมีโอกาสเป็นเจ้าของทรัพย์สิน วิถีการดำเนินชีวิต ประสบการณ์ในชีวิตของบุคคลซึ่งถูกกำหนดโดยเงื่อนไขแห่งคำน้า (So 103 (31444) p.194)
- 2.3.6 ระดับการศึกษา เป็นวิธีการหนึ่งของการจัดระบบศาสนาของกลุ่ม ที่ยอมรับเฉพาะบุคคลที่มีระดับการศึกษาสูงกว่าคนทั่วไป ดังกรณี
- 2.3.6.1 การรับบุคคลที่มีการศึกษาสูงหรือประสบความสำเร็จในชีวิตทางด้านต่าง ๆ เช่นในพระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์ไทยบางนิกายในประเทศไทย
- 2.3.6.2 การเกิดขบวนการศาสนาใหม่ ๆ เพื่อประยุกต์บางอย่างของสังคม ภายหลังความโลกครั้งที่สอง ซึ่งศาสนาเหล่านี้ส่วนใหญ่จะแพร่รากซึ่งในวงการบุคคลที่มีการศึกษาแต่ขาดสติ เช่น ในกลุ่มครูอาจารย์ของสถาบันการศึกษาต่าง ๆ บ้าง ในกลุ่มนักศึกษานักบ้า จะเห็นได้จากกรณีสันติอิศิก ขบวนการ MRA. ขบวนการ Hare Khrishana ขบวนการ Moonnies เป็นต้น

2.4 ศึกษาปัจจัยทางสังคมที่มีผลต่อพฤติกรรมทางศาสนา เป็นการทำความเข้าใจในปัจจัยสำคัญบางประการที่มีผลต่อพฤติกรรมทางศาสนาในรูปต่าง ๆ ในกรณีเช่นนี้ พึงศึกษาได้จาก

2.4.1 การเข้าร่วมกิจกรรมทางศาสนา เป็นวิธีการหนึ่งที่ประชาชนผู้เป็นศาสนิกที่มีความเลื่อมใสศรัทธาในแต่ละศาสนาต่างมาแสดงออกทางพฤติกรรมทางศาสนาร่วมกันเพื่อแสดงพลังความสามัคคีของบรรดาศาสนิก ดังกรณี การมาร่วมกิจกรรมบางประเภททางศาสนาในวันสำคัญทางพุทธศาสนา เช่น การเดินเทียน วันวิสาขบูชา อาสาพหบูชา และมาฆบูชา

2.4.2 การประกอบพิธีกรรมบางอย่างทางศาสนาบางศาสนา เช่น พิธีพ่องคนที่นับถือศาสนาต่าง ๆ กัน แต่ปัจจัยทางสังคมบางอย่างบางประการทำให้ประชาชนที่ต่างศาสนาภักดีสามารถไปร่วมด้วยได้

2.4.3 การร่วมชุมนุมในกิจกรรมทางศาสนาของคนเชื้อชาติเช่นเดียวกันก็ได้ ต่างศาสนาภักดีอาศัยปัจจัยทางสังคมบางอย่าง ทำให้แต่ละคนสามารถร่วมกิจกรรมกันได้

2.4.4 การบำเพ็ญกุศลตามคติทางศาสนาที่แต่ละคนนับถือ

2.4.5 การยอมรับกติกาทางสังคมบางอย่าง อันเป็นผลที่เกิดขึ้นจากอิทธิพลทางศาสนา เช่น การไม่เบียดเมียนกัน การไม่เอรัดเอวเรียบกัน เป็นต้น ด้วยมีความรู้สึกเกรงกลัวต่อบาป และการยอมรับกฎหมายบางอย่าง เช่น การปฏิบัติตามกฎหมายในเวลาขับรถ เป็นต้น

2.5 ศึกษาถึงสภาพของสังคมต่อการจัดรูปแบบทางศาสนา เป็นวิธีการหนึ่งในการจัดรูปแบบของศาสนาให้เข้ากับสภาพของสังคม โดยจัดตามความเหมาะสมกับสภาพของสังคมนั้น ๆ ในกรณีเช่นนี้จะเห็นได้ว่า สภาพสังคมบางอย่างมีส่วนในการสร้างรูปแบบด้านความเชื่อทางศาสนา ดังจะเห็นได้จาก

2.5.1 สังคมเกษตรกรรม มีการทำหนดรูปแบบของพิธีกรรมบางอย่างตามความเชื่อ เช่น การทำขวัญข้าว เมื่อต้นข้าวโตเต็มที่ พร้อมที่จะออกงาน เป็นต้น

2.5.2 สังคมอุตสาหกรรม แม้จะเป็นสังคมที่ทันสมัย ก็ยังมีอิทธิพลทางศาสนาเข้ามาเกี่ยวข้องด้วย เช่น การเจิมเครื่องจักร การเจิมโรงงาน การสร้างรูปเคารพประจำเทคโนโลยีนั้น ๆ เช่น พระวิษณุกรุรุ เป็นเทพเจ้าทางช่าง พระอินทร์ เป็นเทพเจ้ารักษาราชการ แม่พระธรรมเทวีประจำแห่งแต่ละวัน เป็นต้น

2.5.3 ความเจริญด้านเทคโนโลยีทำให้ศาสนาเกิดการเปลี่ยนแปลงรูปแบบของสถาบันและพฤติกรรมของศาสนิกให้ออนุรัตรตามสังคม เช่น การนำเทคโนโลยีมาใช้ในกิจกรรมบางอย่างทางศาสนา ดังกรณีการใช้อุปกรณ์ไฟฟ้าประกอบกิจกรรมทางศาสนา การนั่งเก้าอี้ในพิธีศาสนากองสังคมไทย เป็นต้น

จากรายละเอียดดังกล่าวมาแล้วข้างต้น จะเห็นได้ว่าทั้งศาสตราจารย์และสังคมต่างมีความสัมพันธ์กันอย่างแน่นหนา และผลจากความสัมพันธ์กันนี้ ทำให้เกิดรูปแบบต่าง ๆ แห่งความสัมพันธ์กันขึ้น ทั้งนี้โดยจัดอยู่เดียวกับกลุ่มเฉพาะทาง อันเป็นผลแห่งความสัมพันธ์กัน ส่วนรูปแบบนั้นส่วนใหญ่จะเน้นในด้านความเหมาะสมและความจำเป็นเท่าที่ได้พบเห็นอยู่เสมอ แต่เพียงเข้าใจว่าความสัมพันธ์ระหว่างศาสตราจารย์และสังคมนั้นไม่ได้มีเท่าที่นำมาอธิบายในที่นี้เท่านั้น ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับสภาพสังคมแต่ละสังคมที่ศาสตราจารย์เข้าไปเกี่ยวข้องด้วย และการนำศาสตรามาใช้ในสังคมตามความจำเป็นและอิทธิพลที่แต่ละสังคมจะพึงรับมาปฏิบัติในสังคมโดยเฉพาะนั้นเอง

3. ความเป็นมาของวิชาสังคมวิทยาศาสตร์

สำหรับความเป็นมาของวิชาสังคมวิทยาศาสตร์นี้ในระยะแรกได้เกิดขึ้นในประเทศเยอรมนีทวีปยุโรปตะวันตก และอเมริกาเหนือก่อนต่อมาได้แพร่หลายออกไปและมีอิทธิพลต่อประเทศที่มีการปฏิวัติอุตสาหกรรมและพัฒนามากจากการศึกษาของ Max Weber ในหนังสือชื่อ *The Protestant Ethic and The Spirit of Capitalism* แสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ระหว่างความเชื่อของคนในศาสนาคริสต์เตียนนิกายโปรเตสแตนต์ สายคัลวินิسم (Calvinism) กับการพัฒนาเศรษฐกิจอันถือว่าเป็นต้นกำเนิดขององค์การทางสังคมและเศรษฐกิจแบบทุนนิยมสมัยใหม่ (Modern Capitalism) อันเป็นองค์การทางสังคมเศรษฐกิจของยุโรปตะวันตกและอเมริกาเหนือ (บุญสนอง บุณโยทยาน, 2518, น. 92-93) หลักการนี้เองที่ทำให้ประเทศไทยฯ เหล่านั้นประสบความเจริญทางเศรษฐกิจและสังคม โดยต่างได้รับอิทธิพลกระตุ้นให้เกิดความรู้สึกที่จะกระทำและยินดีกระทำ นอกเหนือไปยังมีการนำไปสอนตามสถาบันการศึกษาและมหาวิทยาลัยต่าง ๆ อีกด้วย อันเป็นแรงกระตุ้นให้ผู้ศึกษามีความรู้สึกรับผิดชอบต่อการประกอบอาชีพ จึงนับได้ว่าวิชานี้ได้รับความนิยมอย่างกว้างขวางในด้านการศึกษาศาสตร์ในแขนงของสังคมวิทยาอีกด้วย

ในระยะแรก ๆ การศึกษาวิชานี้จะอยู่ในวงแคบไม่ค่อยแพร่หลายมากนัก เพราะส่วนใหญ่มักจะตกลงอยู่ในมือของพวกรักษาอาชีพหรือนักบวช และผู้คงแก่เรียนทางศาสตร์เท่านั้น อีกประการหนึ่งผู้ประสังค์จะศึกษาวิชานี้ จะต้องมีพื้นความรู้และความเข้าใจทั้งในด้านวิทยาศาสตร์และสังคมเป็นอย่างดี ซึ่งจะช่วยทำให้เข้าใจได้มากยิ่งขึ้น นอกจากนี้วิชาสังคมวิทยาศาสตร์ยังมีขอบข่ายพอดิบพอดีไปถึงวิชาการต่าง ๆ เช่น สังคมและศาสตร์ สถาบันทางสังคม เป็นต้นอีกด้วย ซึ่งวิชาเหล่านี้ มักเกี่ยวข้องกับศาสตร์ทั้งด้านวิชาการและความสัมพันธ์กันทางสังคมอันถือเป็นส่วนหนึ่งของสังคมอีกด้วย แต่อย่างไรก็ตาม การศึกษานั้นจำเป็นต้องศึกษาถึงวิชาที่เกี่ยวกับศาสตร์ตัวอย่าง ทั้งนี้เพื่อเป็นการศึกษาโดยความสัมพันธ์ตามเนื้อหาวิชาที่เกี่ยวข้อง ดังได้กล่าวแล้ว

4. วิธีการศึกษาสังคมวิทยาศาสตร์

ตามแนวของ Joachim Wach ได้กำหนดแนวเกี่ยวกับวิธีการศึกษาที่ยอมรับกันว่าเป็น

ศาสตร์ทางศาสนา เพื่อประโยชน์แก่การศึกษาตามขอบข่ายของสังคมวิทยาศาสนา (The scope of Sociology of Religion) ไว้ 2 สาขาด้วยกันคือ

4.1 เทวิทยา - Theology

4.2 ศาสตร์ทั่วไปเกี่ยวกับศาสนา - General Science of Religion ซึ่งหั้งสองสาขานี้จะได้อธิบายเป็นสาขา ๆ ไปตามลำดับ (Wach, J., 1967, p. 2-4)

4.1 เทวิทยา - Theology

4.1.1 ข้อความเบื้องต้น

ในการศึกษาเกี่ยวกับสังคมวิทยาศาสนาบันว่าเป็นเรื่องยากที่เราจะตั้งต้นว่าควรจะดำเนินการอย่างไรและจะเริ่มจากอะไรก่อน เพราะเป็นเรื่องที่เข้ามา มีความสัมพันธ์กับมนุษย์ตั้งแต่สมัยเด็กต่ำบรรพ์โดยไม่มีร่องรอยและหลักฐานปรากฏให้เห็นเด่นชัดเลย เมื่อเป็นดังนี้จึงได้หันวิธีการมาทางด้านความเชื่อที่มีในสมัยเด็กต่ำบรรพ์ โดยอาศัยต้นค้าจากความเป็นอยู่ปัจจุบันเท่าที่พอจะมองเห็นได้ นำมาศึกษาเบริญเที่ยบโดยการวิเคราะห์ตามหลักวิชาที่มีเหตุผลจนเห็นว่าสมควรที่จะทำให้เป็นวิชาการได้ ฉะนั้นหลักเบื้องต้นในการศึกษาสังคมวิทยาศาสนาจึงเห็นสมควรที่จะศึกษาเทวิทยาก่อน

4.1.2 นิยามของเทวิทยา

เทวิทยา มีผู้ให้นิยามไว้พอประมาณได้ดังนี้

4.1.2.1 Webster's Third New International Dictionary of English Language (G.C. Merriam Co., 1968, p. 237) ได้ให้นิยามคำ Theology ไว้ว่า

ก. เป็นการวิเคราะห์ การแสดงนัย และการเสนอหลักวิชาทางศาสนาหรือกลุ่มทางศาสนาอันเกี่ยวกับชนบุรพาณิ ตามนัยนี้แสดงให้เห็นแนวการศึกษาว่า ควรจะปฏิบัติอย่างไรบ้าง เพื่อให้เกิดความรู้อันแท้จริงเกี่ยวกับเรื่องนี้

ข. เป็นการศึกษาเรื่องเทพเจ้า (God) และความสัมพันธ์ของพระองค์กับมนุษย์และโลก ตามนัยนี้ เป็นเครื่องแสดงให้เห็นว่าเราจะต้องศึกษาอะไรบ้าง ซึ่งได้จำกัดกอกไปตามสาขาของเทวิทยา อันมีระบบที่สามารถแยกแจงตลอดจนวิธีการได้ถูกเพื่อ (แสดงให้เห็น) ความมีอยู่แห่งเทพเจ้า เทพธรรมชาติ (Divine nature) และคุณสมบัติที่คู่ควรกัน หลักแห่งไตรภาคี (Trinity) สันทานการ (Creation) พระกรุณาแห่งเทพเจ้า หรือธรรมชาติที่อ่านวยประโยชน์ให้ (providence) เปรียบเทียบคริสตวิทยา (Christology) คำสอนเกี่ยวกับโลกหน้า (Eschatology) การหลุดพ้นโดยเทพอันนาจ (Soteriology) ซึ่งได้แก่การศึกษาความเชื่อต่าง ๆ ทางศาสนาในแนวเคราะห์และแบบประวัติศาสตร์ในรูปของการยอมรับความมีความเป็นรูปแบบต่าง ๆ

ค. เป็นวิธีการแปรความเชื่อต่าง ๆ ทางศาสนาตามทัศนคติที่ยอมรับกัน โดยย้ำความสัมพันธ์กับความคิดและการดำรงชีพของมนุษย์ในยุคสมัยเดียวกัน

4.1.2.2 พิจารณาในแง่มานุษยวิทยา ซึ่ง Charles Winick (1970, p. 533) ได้ให้ความหมายไว้ว่าเป็นเรื่องที่เก็บรวบรวมกันขึ้นไว้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งด้านแนวความคิดต่าง ๆ ทางศาสนาที่เกี่ยวกับศาสนา รวมรวมแนวความคิดทางศาสนา

4.1.2.3 ตาม The Random House Dictionary (1967, p. 1471) ได้ให้ความหมายเกี่ยวกับเทววิทยาไว้ 2 นัยด้วยกัน

ก. โดยกล่าวถึงขอบเขตเกี่ยวกับการศึกษาความคิด และวิเคราะห์ซึ่งสูญเสียบดีเกี่ยวกับพระเจ้าของมนุษย์ลงกับการยอมรับความคิดอันสูงส่งของพระองค์และความสัมพันธ์ของพระองค์ที่มีต่อศาสตร์เกี่ยวกับจักรวาลหรือการศึกษาเกี่ยวกับสิ่งลึกลับต่าง ๆ อันว่าด้วยสรวงสรรค์หรือความจริงทางศาสนาและศาสนาศาสตร์

ข. เป็นรูปแบบโดยเฉพาะที่กล่าวถึงระบบ สาขาวิชาหรือหลักสูตรเกี่ยวกับศาสตร์หรือการศึกษา ด้านนี้โดยเฉพาะ

4.1.2.4 Collin's Double Book : Encyclopedia & Dictionary (1967, p. 500) ได้ให้定义เทววิทยาว่าเป็นศาสตร์ซึ่งทำหน้าที่เกี่ยวกับสภาพความจริงและเป็นประการณ์แห่งศาสนา อันรวมถึงความสัมพันธ์ระหว่างเทพเจ้ากับมนุษย์

4.1.2.5 บทสรุป ตามที่ได้ยกนิยาม เทววิทยา มาอธิบายตามนัยต่าง ๆ ดังกล่าวมานี้ เพื่อต้องการให้ผู้ศึกษาได้ทราบว่า เทววิทยานั้นคืออะไร ศึกษาเรื่องอะไร และมีความเป็นมาอย่างไร เพื่อจะได้ยึดถือเป็นแนวในการศึกษาต่อไป ดังนั้น เทววิทยา จึงเป็นวิชาที่ศึกษาถึงหลักทั่ว ๆ ไปเกี่ยวกับความสัมพันธ์ของศาสตร์ต่าง ๆ ระหว่างมนุษย์กับเทพเจ้าที่เกิดจากความเชื่อถือของตน และต่อมาก็ได้มีการจำกัดใจความของศาสตร์เหล่านั้นให้แคบเข้า เพื่อจะได้วิเคราะห์รายละเอียดต่าง ๆ ในเรื่องนี้ให้รัดกุมยิ่งขึ้น ฉะนั้นเทววิทยาจึงเป็นวิชาที่ว่าด้วยการแสดงออกตามความสัมพันธ์อันมีนัยแห่งความหมายที่ว่าด้วยความจริงภักดีโดยเฉพาะ (Exposition well as Interpretation of a particular faith) ระหว่างมนุษย์กับสภาวะเหนือธรรมชาติอันมนุษย์ไม่สามารถพิสูจน์ได้ และเพียงทำความเข้าใจไว้ด้วยว่า เทววิทยานั้นเป็นเบื้องต้นแห่งศาสนา และถือเป็นสิ่งแรกที่มนุษย์สร้างขึ้นมาเพื่อชดเชยอารมณ์ของตน อันเกิดจากความไม่รู้ไม่เข้าใจในเรื่องอันเป็นประการณ์ทางธรรมชาติก่อนที่จะเกิดศาสนาขึ้น หรือเมื่อมีศาสนาแล้วก็ตาม เทววิทยาก็ยังคงความสำคัญของตัวมันเองอยู่ ก็จะอาศัยอยู่กับศาสนา มันก็ยังคงความสำคัญของมันไว้เสมอ

เนื่องจากทุกศาสนามักจะพูดกันเสมอว่า เทววิทยา หรือวิชาที่เนื่องด้วยความเชื่อทางศาสนา ของมนุษย์ต่อสภาวะเหนือธรรมชาติ โดยมีครรภชา (pmth) เป็นหลัก ซึ่งข้อนั้นมีเพียงบางส่วนที่ว่าด้วยความเชื่อถือที่เกี่ยวกับธรรมชาติอันสูงสุดตามความเป็นจริง (the ultimate nature of reality) ที่ว่าด้วยธรรมชาติและความตั้งใจต่าง ๆ อันเป็นเรื่องที่อยู่นอกเหนือธรรมชาติ หากจะมองศาสนาอีกแง่หนึ่ง ก็ต้องถือว่าข้อนั้นเป็นเรื่องที่ต้องผูกพันกันไว้ (Roland Robertson,

ตามปกติในทางวิชาการได้จัดแบ่งลักษณะของเทววิทยาไว้ 2 ลักษณะด้วยกัน คือ

ก. เทววิทยาธรรมชาติ (Natural Theology) หรือความรู้เกี่ยวกับเทพเจ้า (God) ที่ได้มาจากการศึกษาเกี่ยวกับธรรมชาติภายนอก เทววิทยาประนีต้มีอยู่โดยทั่วไปและมักปรากฏอยู่รอบ ๆ ตัวเราเอง

ข. เทววิทยาย่อสูตร (Revealed Theology) หรือความรู้ที่เกี่ยวกับเทพเจ้า (God) ก็ได้ซึ่งโดยมีการปลูกฝัง (Implanted) ไว้กับใจของคนโดยตรง (The New American Encyclopedia, New York, p. 1335)

สำหรับเทววิทยาย่อสูตรนี้ ในสมัยต่อมา โดยเฉพาะในยุคกลางได้มีการแบ่งย่อยออก ไปอีกมากมายและได้มีการพัฒนาทางหลักการ (theoretically) ในตัวเทววิทยาเกี่ยวกับลัทธิเรื่อง เหตุผล (dogmatic theology) ออกไปอย่างกว้างขวาง ซึ่งการขยายตัวนี้ได้ครอบคลุมไปถึงขอบเขตทางประวัติศาสตร์ของลัทธิคริสต์เตียนทั้งหมด และยังมีการเห็นแก่ในสาขาอื่น ๆ อีก เช่น

- : มนุษยวิทยา เป็นการสอนเรื่องมนุษย์ของคริสต์เตียน
- : คริสตวิทยา (Christology) เป็นการสอนเรื่องคริสต์
- : อากาศวิทยา (Pneumatology) ที่เกี่ยวกับ (อ่านจากที่เกิดจาก) บรรยายการที่ห่อหุ้มโลก ในฐานะเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์
- : การหลุดพ้นโดยเพื่ออำนาจ (Soteriology)
- : วิทยาว่าด้วยสถาบัปติกรรมทางศาสนา (Ecclesiology) ที่เกี่ยวข้องกับสิ่งปลูกสร้างทางศาสนา เช่น โบสถ์หรือศาสนสถาน (Church)
- : คำสอนเกี่ยวกับความตาย (Eschatology) อันเป็นคำสอนที่ว่าด้วยความตายและภาวะหลังตาย

จะอย่างไรก็ตาม การแสดงความหมายด้านเหตุผลทางเทววิทยาและอิทธิพลด้านการทดลองทางวิทยาศาสตร์มั่นคงไป แม้จะมีขอบเขตกว้างขวางขึ้น จนสามารถทำลายความเชื่อที่เป็นอุปสรรคขัดขวางจากลัทธิที่เริ่มเหตุผลต่าง ๆ เหล่านี้ให้แคบลงไป

ความจริง ถ้าว่าตามสามัญสำนึกแล้ว เทววิทยาเป็นเรื่องที่ถูกมนุษย์สร้างขึ้นมาจากการโน้มน้าวและความคิดตามอุดมคติของมนุษย์ยุคก่อน ๆ ซึ่งพยายามยกย่องปรับแต่งสิ่งที่ตนสร้างขึ้นมาจากมนุษย์ให้เป็นตัวตนของตัวตนนั้น จึงสามารถทำลายความเชื่อถือได้ แต่เมื่อเวลาผ่านไป มนุษย์ก็พบว่าความเชื่อถือที่มั่นยิ่งขึ้น เรื่องเหล่านี้ถึงแม้จะพิสูจน์ไม่ได้ก็จริง แต่ก็ยังเป็นตัวแทนเหตุหรือตัวเค้าให้เกิดศาสนาได้ เพราะถือกันว่าศาสนาส่วนมากแล้วจะเกิดจากแนวเทววิทยาทั้งนั้น ไม่ว่าจะเป็นไปในระบบการเสริมแต่งให้พิสดารขึ้นหรือการเปลี่ยนแปลงด้านความเชื่อถือทางศาสนาหรือในด้านอุดมคติก็ตามที่ ถือว่า เทววิทยานี้มีส่วนช่วยส่งเสริมความลึกซึ้งมหัศจรรย์ทางศาสนาที่เกิดขึ้นโดยอาศัยเทววิทยาเป็นตัวเค้าได้มากจนบางอย่างถึงกับทำศาสนาเป็นสิ่งสูงเลิศโดยมากเกินไปจนกว่าไม่ติดกัน

เอมิลี เดอร์คิม (Emile Durkheim) ได้ให้ความเห็นในเรื่องเกี่ยวกับเหพนิยาหรือนิယายปรัมปรา และเทวิทยาเหล่านี้ว่า เรามักจะพบความจริงที่ปรากฏออกมาก้าวกระโดด ซึ่งในที่นี่เรามักจะพบแต่เพียงรูปที่เป็นส่วนขยายให้พิสดารกว้างขวางมากยิ่งขึ้นไปอีก และเปลี่ยนแปลงโครงสร้างของมันให้ประพฤติกันกว่าเหตุจนทำให้คิดว่าใช้เลิศลอย ซึ่งอันที่จริงแล้วก็เป็นเพียงอุดมคติเท่านั้น (Roland Robertson, Op. cit., p. 50-51) ซึ่งเรื่องนี้เดอร์คิมถือว่าเทวิทยานั้นเป็นเพียงแนวคิดที่เป็นอุดมคติอันเป็นเหตุให้เกิดแนวคิดทางศาสนาเท่านั้นเอง

ความเชื่อถือต่าง ๆ ทางเทวิทยาเหล่านี้ เมื่อถูกสั่งสมอยู่ในความรู้สึกของคนมากขึ้น ก็กล้ายเป็นอุปทานที่ติดอยู่ในสัมดานของมนุษย์ เสียจนยากที่จะหลัดออกไปจากจิตใจได้ แต่ถึงกระนั้น มนุษย์ก็ยังมีความคิดที่ดียิ่งกว่านั้นขึ้นไปอีก นั่นก็คือ เมื่อหลัดเรื่องเทวิทยาออกจากจิตใจไม่ได้ ก็ไม่ยอมแพ้ แต่ใช้วิธีปรับปรุงและนำมายุบก่อให้เกิดมีตัวตนในศาสนาขึ้น จนในที่สุดก็เป็นไปในด้านบุคลาชิชฐาน คือเป็นบุคคลสำคัญทางศาสนาหรือกล้ายเป็นบุคคลตัวอย่างทางศาสนาไปก็มี

จะอย่างไรก็ดี Thomas F.O'Dea ได้กล่าวไว้ในหนังสือ The Sociology of Religion หน้า 34 ว่า เนื่องจากเทวิทยานั้น เป็นความพวยยามที่จะใช้วิธีการทางปรัชญาตามหลักเหตุผลเพื่อจะอธิบายว่ามีอะไรบ้างที่เกี่ยวกับอยู่กับประสบการณ์ต่าง ๆ ซึ่งเกี่ยวเนื่องกับประเพณีประเพาท์ต่าง ๆ ทางศาสนา (O'Dea, Thomas., F., 1969, p. 34)

สังคมวิทยาทางศาสนาตามกรรคนะของ Joachim Wach ได้แบ่งเทวิทยาออกเป็น 3 ประเภทด้วยกันคือ

1. เหพนิยา หรือนิယายปรัมปรา (Myth) ก่อนที่ศาสนาจะเกิดขึ้นมาในโลกนี้นั้นเหพนิယายหรือนิယายปรัมปรา ถือว่ามีอิทธิพลต่อมนุษย์มาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งในโลกของชาตะวันตาก ฉะนั้นปรัชญาทางสังคมวิทยาศาสนาฝ่ายตะวันตกจึงถือว่า เหพนิยาเป็นบ่อเกิดแห่งศาสนาด้วยประการหนึ่ง ดังที่ E.Bethel ให้ความเห็นว่าเหพนิยาเป็นรูปแบบดั้งเดิมประเพาท์หนึ่งในการแสดงออกทางปัญญาที่เกี่ยวกับความเชื่อและหัตถศิริทางศาสนา (Thomas F. O'Dea, Ibid., p. 41) ซึ่งได้รับการกล่าวถึงว่าเป็นปรัชญาโบราณ อันถือเป็นแบบหรือวิธีการบรรยายที่ง่ายที่สุดที่ว่าด้วยความคิดซึ่งต้องใช้ความพวยยามหลาย ๆ วิธีด้วยกันในอันที่จะเข้าใจโลกที่ว่าด้วยเหตุเกิดของโลก สิ่งที่ประกอบกันเข้ามีเป็นโลก ตลอดจนที่สุดของโลก เป็นต้น อันเป็นการอธิบายถึงชีวิต (คือการเกิด) และความตาย (คือที่สุด) โศคชะตาและธรรมชาติ พระเจ้าและพิธีกรรมเพื่อพระเจ้า (cults) (Loc. cit.) ความเป็นไปต่าง ๆ ของโลกเหล่านี้ล้วนเป็นเรื่องที่สร้างขึ้นมาเพื่อคนยุคหนึ่งสมัยหนึ่งเท่านั้น ต่อมาเรื่องเหล่านี้ได้มีอิทธิพลต่อจิตใจของมนุษย์ในการปฏิบัติกรรม จนได้วิวัฒนาการขึ้นมาเป็นต้นเค้าให้เกิดศาสนาขึ้น

เหพนิยายนั้น เมื่อมีความเชื่อถือร่วมกันเป็นหลักก็จริง แต่จะให้เป็นหลักฐานยืนยันทางประวัติศาสตร์ไม่ได้ (A.W. Green, Sociology-An analysis of life in modern Society, 4 th ed. (Tokyo: Kokuhusha, 1964) ดังนั้นเหพนิยายนี้จะเป็นเรื่องที่ใช้อ้างอิงทางประวัติศาสตร์ไม่ได้ก็ตาม แต่ถึงกระนั้นก็ยังเป็นด้านเดียวทางประวัติศาสตร์ วรรณคดี และศาสนาและยังมีอิทธิพลทางด้านจิตใจประชาชนอยู่มาก ฉะนั้นเหพนิยายหรือนิยามปรัมปรา จึงเป็นเรื่องที่ปฏิเสธลำบากเนื่องจากผังແเนื่องอยู่ในจิตใจของชนทุกชาติ

เพราะฉะนั้น เมื่อว่าโดยสรุปแล้วเหพนิยายจึง

1.1 เป็นจินตนาการทางปรัชญาโบราณ เพื่อทดสอบอารมณ์

1.2 ว่าด้วยชีวิตและความเป็นไปของชีวิตของมนุษย์แต่ละบุคคล

1.3 เลื่อนลอย ใช้อ้างอิงทางวิชาการไม่ได้ แต่เป็นแหล่งเกิดของศาสนา ปรัชญาและวรรณกรรมต่าง ๆ

1.4 เป็นผลลัพธ์เพื่อชัดเจนอารมณ์ อันเป็นเครื่องวัดถึงความเป็นไปในอดีต

2. **ลัทธิศาสนา (Doctrine or Dogma)** เรื่องลัทธิศาสนา เป็นระบบความเชื่อทางศาสนาระบบหนึ่ง ซึ่งมนุษย์มีแนวคิดร่วมกันที่จะประพฤติปฏิบัติตามด้วยความมั่นใจ

คำว่า "Doctrine" นั้นมีความหมายตาม Dictionary ของ Webster ฉบับ Seventh New Collegiate ดังนี้

2.1 หมายถึง คำสอน ซึ่งได้แก่ ตัวคำสอน หรือหลักคำสอนต่าง ๆ

2.2 ก. คำสอนเป็นเรื่องที่เคยได้รับการอบรมสั่งสอนมา

ข. หลัก หรือ ตัวหลักคำสอนอันเป็นสาขานึงของความรู้ (a branch of knowledge) หรือระบบความเชื่อ (System of Belief)

ค. หลัก หรือ กฎที่ตั้งขึ้นโดยการตัดสินพิจารณา ไตรตรองเกี่ยวกับสิ่งที่ผ่านมา

3. คำ ที่มีความหมายในแนวเดียวกันคือ

1. **Dogma** หมายถึงหลักที่ว่างไว้ตามความเป็นจริงและใช้เป็นข้อโต้เถียงกับอีกฝ่ายหนึ่งลัทธิที่ตั้งขึ้นเป็นหลักตายตัว และพยุงไว้ให้มั่นคง ใช้เป็นประโยชน์ได้สม่ำเสมอในการแสดงความหมายต่าง ๆ ที่ไม่ค่อยจะดีนัก เพื่อจะอธิบายถึงลัทธิหรือหลักการทางศาสนาของกลุ่มอื่น ๆ

ตามที่ได้ให้ความหมายไว้ในหัวข้อนี้คือว่าเป็นการยอมรับแนวความคิด (อุดมการณ์) ที่ได้ศึกษาและได้ทบทวนมา โดยการท่องบ่นหรือท่องจำ อันเป็นการพรำภานา ซึ่งในที่นี้ยังไม่ถือว่าเป็นปัญหาในเรื่องการนำมาใช้เพื่อก่อให้เกิดสารประโยชน์ของมันเอง (Henry F. Fairchild, ed. Op. cit., p. 97)

2. **Tenet** เป็นการเน้นถึงการยอมรับและความเชื่อมา กว่าการสอนและการปฏิบัติตามหลักที่ยึดถือ หรือยึดมั่นอยู่ (Loc. cit.)

3. **Ism** ยังมีคำอึกคำหนึ่งที่ใช้แสดงความหมายว่า “ลัทธิ” ซึ่งใช้เป็นคำต่อท้ายคำศัพท์ อื่นอันเป็นการแสดงถึงคติการยอมรับมาปฏิบัติตามความนิยมเชือดีอิปะเกาท์ต่าง ๆ จนถึง ประเพาท์ที่นิยมกันอย่างบ้าคลั่งก็มี คำนี้ก็คือ **Ism** (Webster's Seventh New Collegiate Dictionary p. 449) ซึ่งมีความหมายแสดงออกได้ 2 นัยด้วยกัน ซึ่งแต่ละนัยก็มีความหมายแตกต่างกัน ออกไป พอแยกออกได้ดังนี้

นัยที่ 1 คำว่า **Ism** ใช้เป็นคำนาม แสดงความหมายว่า ลัทธิ หลักการ หรือทฤษฎีที่มี จุดหมายแน่นอน เช่น คำว่า Individualism ลัทธิเสรีนิยม หรือลัทธิปัจเจกบุคคลนิยม Capitalism ลัทธินายทุน เป็นต้น

นัยที่ 2 ใช้ต่อท้ายคำศัพท์อื่น ๆ อันเป็นการแสดงถึงความติดเป็นนิสัยของบุคคลจน เกิดความเคยชิน จากการกระทำจนติดเป็นนิสัยที่ได้รับการสั่งสมอบรมมาจากสภาพแวดล้อมไม่ว่าจะโดยการได้รับการอบรมมาจนติดนิสัย หรือการใช้เครื่องอุปกรณ์อย่างได้อย่างหนึ่งบังคับให้ กระทำการตามคติของผู้อื่น จัดอยู่ในความหมายตามนัยนี้ทั้งนั้น ซึ่งตามนัยที่ 2 นี้มีคำอธิบายดังนี้

1. ปั่นถังอาการที่แสดงออกทางพฤติกรรม

1.1 ใช้แสดงอาการ (Act) ที่แสดงออกมาให้ปรากฏ การประพฤติปฏิบัติ (Practice) หรือกระบวนการ (Process) ที่แสดงออกอย่างโดยย่างหนึ่ง เช่น การวิพากษ์วิจารณ์ (Criticism) การคัดลอกหรือเลียนแบบอย่างของผู้อื่น แล้วนำมาเป็นของตน (Plagiarism) เป็นต้น

1.2 เป็นอาการที่แสดงออกหรือลักษณะพฤติกรรมของบุคคลหรือสิ่งของต่าง ๆ เช่น การแสดงอาการตามลักษณะสัตว์ (Animallism) เป็นต้น

2. แสดงถึงนิสัยประจำตัวของบุคคล ซึ่งเป็นไปโดยอัตโนมัติและถูกบังคับ

2.1 แสดงถึงภาวะดั้งเดิมหรือเงื่อนไขอันเป็นคุณสมบัติที่แสดงออกตามคุณสมบัติ นั้น ๆ เช่น นิสัยปาเป่อนกักษะ (Barbarianism)

2.2 แสดงภาวะหรือเงื่อนไขผิดปกติอันเกิดจากการกระทำที่ร้ายแรงอย่างหนึ่งของวัตถุ เช่น โรคพิษสุราเรื้อรัง Alcoholism หรือได้รับอิทธิพลจากความผิดปกติบางประการ เช่น สมองพิการ (Mongollism) เป็นต้น

3. ความเชื่อต่อลัทธิพิธีที่ได้รับการถ่ายทอดทางสังคม

3.1 ความเชื่อถือต่อการปฏิบัติตามหลักศาสนา (Cult) เช่น พุทธศาสนา (Buddhism) เป็นต้น

3.2 ความยึดมั่นถือมั่น (adherence) อยู่กับระบบหรือระดับของหลักการต่าง ๆ เช่น ลัทธิถือตามคำปรัชญา Stoic (Stoicism) เป็นต้น

4. แสดงลักษณะทางหรือแบบที่ปั่นถังลักษณะเด่นหรือลักษณะเฉพาะตัว เช่น การพูดแบบธรรมชาติ หรือช่างพูด (Colloquialism) เป็นต้น

จะอย่างไรก็ตาม คำว่า **Ism** นี้ เป็นคำที่แสดงให้เห็นการแสดงออกทางพุทธิกรรมทั้งที่เป็นไปโดยธรรมชาติอันเป็นการแสดงออกเป็นปกตินิสัย และการได้รับอิทธิพลจากภายนอก ที่ช่วยกระตุ้นให้เกิดการแสดงออกขึ้น เพราะฉะนั้น ลักษณะที่เราแปลมาจาก **Ism** จึงเป็นการแสดงออกของมนุษย์ ตามลักษณะที่เคยแสดงออกเป็นนิสัย โดยยึดเอาลักษณะเฉพาะตัวของผู้แสดงเองเป็นเกณฑ์

คำทั้ง 4 นี้ มีความหมายใกล้เคียงกัน และอยู่ในแนวเดียวกัน

3. การแสดงออกทางพุทธิกรรมตามความเชื่อถือ

ในเรื่องนี้ พึงศึกษารายละเอียดในเรื่องพิธีกรรมและรูปแบบต่าง ๆ แห่งพิธีกรรมของศาสนานั้น ๆ ซึ่งจัดเป็นวัฒนธรรมประจำสังคม ดังจะน่ามากล่าวในโอกาสต่อไป

ในที่นี้ จะกล่าวถึงเพียงเพื่อแสดงคุณลักษณะของมันเท่าที่จำเป็น โดยขอแยกออกเป็น 2 หัวข้อด้วยกัน

3.1 พิธีการ (Rite) เป็นการแสดงออกตามความเชื่อในลักษณะน่า ซึ่งเป็นการปฏิบัติให้เป็นไปตามแบบแผน (Formal acts) หรือการแสดงออกโดยการปฏิบัติตามกิจพิธีตามระบบความเชื่อทางศาสนา ข้อนี้เป็นการแสดงออกตามพิธีกรรมของศาสนาที่ตนยอมรับนับถืออยู่ อันเป็นคติด้านปัจเจกบุคคลโดยแสดงอาการออกมายังปรากฏตามพุทธิกรรมในรูปแห่งความศักดิ์สิทธิ์โดยการยึดมั่นถือมั่น ซึ่งการแสดงออกเช่นนี้ จะเป็นมาตรฐานค่าอันถือว่าเป็นความดีงามของศาสนาว่าเป็นอย่างไรซึ่งจะดูได้จากการปฏิบัติตามกิจพิธีของศาสนาต่าง ๆ

3.2 รูปแบบต่าง ๆ แห่งการแสดงออกตามความเชื่อถือหรือตามความศรัทธา (Types of Worship) ซึ่งถือว่าเป็นพุทธิกรรมที่ถูกกำหนดขึ้นมาจากการนับความเชื่อถือของแต่ละสังคมที่มีต่อศาสนา โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อให้เกิดความเรียบร้อยของศาสนิกซึ่งเป็นสมาชิกสังคมอันเป็นการแสดงออกตามความเชื่อถือที่มีอยู่ในแต่ละลักษณะน่า โดยยอมรับเป็นพิธีการประจำกลุ่มของตนเอง รูปแบบแห่งการแสดงออกตามความเชื่อถือเช่นนี้ จึงเป็นการแสดงออกในรูปของสัญลักษณ์ประจำศาสนาแต่ละศาสนา

พิธีการที่ถือว่าเป็นการแสดงออกโดยการปฏิบัตินี้จะปรากฏทางพุทธิกรรมอันเป็นแบบแห่งการแสดงออกให้ปรากฏภายนอก โดยจะได้กล่าวถึงการแสดงออกด้านต่าง ๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในด้านพิธีลักษณะอันเนื่องด้วยกิจพิธี ซึ่งจำแนกออกเป็น 4 ประเภทด้วยกันคือ

3.2.1 พิธีกรรม (Ritual) เป็นเรื่องเกี่ยวกับ

ก. แบบแห่งพุทธิกรรมที่ว่าด้วยประเพณี กฎหมาย กฎหมายหรือข้อบังคับ

ข. สำหรับมนุษย์ยุคเดิมบำรุง ส่วนมากจะมีความเชื่อฟังอยู่เสมอว่าพิธีกรรมนั้นเป็นแนวความคิดที่สร้างความยินดีแต่พระเจ้า (Pleasing to God) โดยเฉพาะ

ค. การประพฤติผิดฝ่าฝืนนอกรีตโนกรอย่างต่าง ๆ (deviations) จากพิธีกรรมที่กำหนดไว้ จะต้องได้รับโทษตามผลแห่งความประพฤตินั้น

๕. มีการระบุขั้นตอนเกี่ยวกับการนั่งไว้ด้วย เช่น การจะประกอบพิธีกรรมอย่างใดอย่างหนึ่งนั้นควรทำอะไรบ้าง และเริ่มจากอะไรก่อน เป็นต้น

การกระทำที่จัดเป็นพิธีกรรม

เรื่องที่จัดเป็นพิธีกรรมนั้นมีขอบเขตกำหนดที่พอประมวลได้ดังนี้

1. พิธีกรรมนั้น ถือว่าเป็นเรื่องสำคัญโดยเฉพาะที่ :

1.1 เกี่ยวกับกิจกรรมทางด้านสังคม ทั้งในด้านศาสนาจักร ความเป็นอยู่ร่วมกันฉันพันธ์ (fraternal)

1.2 เกี่ยวนেื่องกับรัฐ โดยเฉพาะอย่างยิ่งจะต้องมีความเป็นสากล อันเป็นที่ยอมรับกันของสังคมนั้น ๆ

1.3 เป็นเรื่องที่มีรูปแบบตายตัว

2. การประกอบพิธีกรรมนั้nm กจะกำหนดขึ้นมาตามโอกาสต่าง ๆ ดังกรณีพิธีกรรมของคริสตียันที่ปรากฏในรูปแบบต่าง ๆ เช่น

- ในการรับสมาชิกใหม่
- ในพิธีรับศีลจุ่ม (in Baptism) ทางศาสนาคริสตียัน
- การทำพิธีรับน้องใหม่ (in Initiation - การทำพิธีรับเข้ามาเป็นพวก)
- ในการเริ่มต้นเข้าทำงาน หรือประกอบการได้การหนึ่งร่วมกัน
- ในการแนะนำสมาชิกใหม่ต่อเพื่อนสมาชิกแต่ละท่านหรือกลุ่ม

รูปแบบแห่งพิธีกรรมที่มักจะพบกันเสมอ

รูปแบบแห่งพิธีกรรมจะมักจะพบกันเสมอ ๆ นั้น จะปรากฏตามรูปแบบต่าง ๆ เช่น

1. การเต้นรำบวงสรวงตามโอกาสต่าง ๆ (ceremonial dances).
2. การล่าสัตว์ (beasts).
3. การเซ่นสังเวช (sacrifice) (ให้ไปดูเรื่องการเซ่นสังเวชโดยเฉพาะ)
4. การประกอบพิธีฝังศพ (burials)
5. รูปแบบแห่งกิจกรรมต่าง ๆ ที่มีกำหนดไว้นอกจากที่ระบุมาแล้วอีกมากมาย (many other established forms of activities) ซึ่งไม่สามารถจะนำมากล่าวได้ทั้งหมด

พิธีกรรมนั้น อาจจะมีรายละเอียดเกี่ยวกับการแสดงออก ที่ครอบคลุมไปถึงกิจกรรมต่าง ๆ นั้นคือ

1. การสาดอ้อนวอน (prayer) ต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์
2. บทบัญญัติของพระเจ้า (testimony) ตามศาสนาที่นับถือ
3. การยืน หรือการเริ่มต้นใช้ของทารก (standing)
4. การยิงชู (bowing) ในรูปของการประลองยุทธหรือล่าสัตว์

5. การคุกเข่า (Kneeling) อันวอนขอสิ่งที่พึงประสงค์
6. การปูมือหรือการประสามมือ (clasping the hands) แสดงคาราะ
7. การเดินແຂວ (marching) ตามพิธีกรรมต่าง ๆ
8. การร้องเพลง (singing) แสดงสรรเสริญหรือแสดงออกให้ปรากฏในรูปของความ

ประทับใจ

9. การแบกไม้กางเขน (Carrying across) อันถือเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์เครื่องสักการทางศาสนา
10. การจัดอันดับตามฐานนักรักดิหรือเครื่องหมายแสดงตำแหน่งอื่น ๆ (Staff or Insigma)
อีกประการหนึ่งได้มีการทำหนดพิธีกรรมขึ้นมาอีกรูปแบบหนึ่ง ตามความเหมาะสม
ของสังคมแต่ละสังคม โดยขอนำมาอธิบายไว้ ณ ที่นี้ด้วย
  1. พิธีกรรมเป็นพิธีหรือประมาณแห่งการแสดงออกตามลักษณะต่าง ๆ (Henry P. Fairchild, Op. cit., p. 262)
  2. โดยปกติแล้ว พิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับศาสนา มักมีความลึกซึ้งมหัศจรรย์ที่เป็นไป
ตามอันดับที่กำหนดไว้โดยประเพณี
  3. พิธีกรรมต่าง ๆ นั้น มักเปลี่ยนแปลงเสมอโดยอยู่ในฐานะที่ไม่ค่อยจะคงสภาพคงที่
อยู่นานเหมือนกับลัทธิบูชา (cult) คือองค์พิธีกรรมและการปฏิบัติทางศาสนาที่เกี่ยวข้องกับการ
บูชาหรือการอาใจเพเพเจ้าหรือสิ่งศักดิ์สิทธิ์ เนื่องธรรมชาติ (พสร., 2524, หน้า 99)
  4. เรื่องนี้ มักจะเป็นเรื่องที่แยกออกไปเป็นส่วนหนึ่งต่างหากจากชีวิตประจำวัน
ของมนุษย์สมอ (Charles Winick, Dictionary of Anthropology, (N.J. : Littlefield, 1970), p. 460-461)

3.2.2 รูปเครื่องสักการทางศาสนา - Images

รูปเครื่องสักการทางศาสนา นั้น มักจะใช้เป็นสัญลักษณ์ประจำศาสนาต่าง ๆ ที่
มนุษย์สังกัดอยู่โดย

ก. เป็นตัวแทนของสิ่งเครื่องต่าง ๆ ประเภทหนึ่ง ซึ่งส่วนมากมักจะได้
รับการประดับประดาด้วยเครื่องตกแต่งต่าง ๆ เป็นอย่างดี (Special properties) โดยคนรุ่นก่อน ๆ
สมอ เพื่อให้แตกต่างจากนธรรมดามัณฑุ (Charles Winick, Op. cit., p. 177)

ข. มีลักษณะเป็นชิ้นเดียวกับรูปเครื่องสักการหรือตัวแทนของสิ่งเนื่องธรรมชาติ
ที่ได้ถูกกำหนดขึ้นภายหลัง ตามความเชื่อถือ

ค. ส่วนมากมักมีการทำหนดตำแหน่งฐานะในการประกอบพิธีกรรมด้วย
(H.P. Fairchild, Op. cit., p. 149)

3.2.3 คำปฏิญาณตนในพิธี - Sacrament

ก. เป็นพิธีกรรมซึ่งมอบหน้าที่ตามธรรมชาติให้เป็นอำนาจของสิ่ง
เนื่องธรรมชาติ (คือ มอบอำนาจต่าง ๆ ที่ตนจะพึงมีพึงได้ รวมทั้งสิทธิสูริภาพ ให้แก่สิ่งศักดิ์
สิทธิ์) ตลอดจนการให้คุณให้โทษ (sanction) หรือการอวยพร (positive blessing)

ข. พิธีบปถุญตน ในพิธีกรรมที่เกี่ยวกับความเปลี่ยนแปลงในบุคคลที่ประกอบพิธีหรือบุคคลเพื่อพิธีนั้นถูกกำหนดขึ้นมา

ค. คำปฏิญาณตนในพิธีนี้ บางครั้งอาจถูกจำกัดลงไว้ เพื่อเป็นเครื่องแสดงให้ประจักษ์ตามภาวะแห่งจิตใจ ที่แสดงอาการปการิยาที่อ่อนช้อย นิ่มนวลออกมานะ

จ. โดยการสังเกตของนักวิชาการทางสังคมวิทยา มักจะพบเสมอว่า ตามสังคมที่ขาดการศึกษาส่วนใหญ่นั้น พิธีการแต่งงานมักจะไม่มีคำปฏิญาณตนในพิธี' (Charles Winkler, Op. cit., p. 466)

3.2.4 การเช่นสร้างสังเวย - Sacrifice

ก. เป็นการแสดงออกโดยการมอบสิ่งของให้ หรือการกล่าว (คำอุทิศ) มอบให้ต่อสิ่งหนึ่งอธรรมชาติหรือใช้แสดงความศักดิ์สิทธิ์

ข. คือการกระทำที่เป็นการเสียสละอุทิศแก่สิ่งศักดิ์สิทธิ์หนึ่งอธรรมชาติ หรือทำเพื่อให้เกิดความศักดิ์สิทธิ์ ตามธรรมชาติต้องการทำลายสิ่งที่อุทิศให้นั้นๆ (พสร., 2524 น. 317) ที่เรียกว่า "เครื่องบัดพลี" เช่น

1. การกริดเลือดบุช่า (blood sacrifice)
2. พิธีการเกี่ยวกับการวางศิลาฤกษ์ (foundation sacrifice)
3. อุปกรณ์การฝังศพ (Grave goods)
4. พิธีกงเต็ก (Holocaust.)
5. การสังเวยด้วยการฆ่ามนุษย์ (Human sacrifice) (อาจจะตัดศีรษะ หรือจับหัวเป็นส่วนมากใช้เซลล์หรือหัว)

6. การรินสุราสังเวย หรือการใช้น้ำสังเวย (libation) เช่น การไหว้ผีไหัวเจ้าของชาวจีน เป็นต้น รวมทั้งการประพรหม่านมันต์ด้วย

7. การสาดอ้อนวอน (prayer) ต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์มีการเผาเครื่องสังเวยหรือเครื่องบัดพลีด้วย

8. การฆ่าแพะบุชายญ (scapegoat) ถือว่าเป็นการฆ่าแพะเพื่อไถนาปดตัวเองหั้ง ๆ ที่แพะไม่รู้เรื่องอะไรเลยที่เรียกว่า "แพะรับบาป"

9. การใช้สิ่งอื่นสังเวยแทน (vicarious sacrifice) นั่นคือการสังเวยที่ใช้สิ่งแทนอีกลิ่งหนึ่ง เช่นใช้สัตว์แทนมนุษย์ หรือใช้รูปจำลองแทนของจริง (พสร., 2514, น. 318) หรือเรียกว่าการเช่นไฟว์ โดยตัวแทน

10. การแก็บน (votive offering) ถือว่าเป็นการเปลี่ยนบปถุญ หรือคำสาบานที่ให้ไว้มีอสมประสงค์ก็จัดการแก้ตามที่บันไว้ (H.P. Fairchild, Op. cit., p. 264)

ในรายการ 9, 10 จะดูการแก็บนได้ตามศาลเทพารักษ์หรือศาลหลักเมือง ที่ผู้ทำพิธี (ที่เรียกว่าลูกช้าง) จะเอาเครื่องสังเวยไปกินหลังจากทำพิธีแก็บนแล้ว

4.2 ศาสตร์ทั่วไปเกี่ยวกับศาสนา

ในการศึกษาสังคมวิทยาศาสนา มีความจำเป็นที่จะต้องศึกษาศาสตร์ทั่ว ๆ ไปเกี่ยวกับศาสนาโดยถือว่าเป็นศาสตร์ที่ให้รายละเอียดต่าง ๆ โดยมุ่งที่จะนำไปสู่ความเข้าใจธรรมชาติทุกด้าน ของทุกศาสนา ซึ่งมีศาสตร์ที่เกี่ยวข้องด้วย 4 ศาสตร์ด้วยกันคือ

4.2.1 **ประวัติศาสตร์ (History)** เป็นรายงานที่ได้มีการบันทึกไว้เป็นหลักฐานเกี่ยวกับเรื่องราวที่เกี่ยวข้องต่าง ๆ โดยมากรบماใช้ในหน่วยงานสังคมสงเคราะห์และในการศึกษาทางสังคมวิทยา (พร. 2524, น. 52) จัดเป็นวิชาช่าด้วยเหตุการณ์ที่เป็นที่มาหรือเรื่องราวของประเทศไทย เป็นต้น ตามที่บันทึกไว้เป็นหลักฐาน (พร., 2526, น. 503) โดยเฉพาะอย่างยิ่งมักเกี่ยวกับเรื่องราวต่าง ๆ เช่น

- ว่าด้วยการบันทึกเหตุการณ์ (Chronicle) ในอดีต
- เป็นการรวมเรื่องที่เกิดขึ้นตามหลักการที่เชื่อถือได้
- ประวัติศาสตร์นี้ เกี่ยวข้องกับสังคมวิทยาอย่างใกล้ชิด ทั้งในด้าน

เนื้อหาสาระและพัฒนาการ

ฉะนั้น ประวัติศาสตร์จึงเป็นแหล่งใหญ่แห่งหนึ่งที่รวบรวมวัตถุดิบให้สังคมวิทยา มนุษยวิทยา (ซึ่งว่าด้วยเรื่องก่อนประวัติศาสตร์) และการศึกษาทางสังคม รวมทั้งการตีความ หมายทางประวัติศาสตร์ อันเกี่ยวกับเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในยุคเดียวกันด้วย (H.P. Fairchild, p. 141-2)

4.2.2 **ปรากฏการณ์วิทยา (Phenomenology)** เป็นศาสตร์ที่ว่าด้วยสิ่งที่ปรากฏหรือสำแดงออกให้รู้ได้ สิ่งนี้จะต้องอยู่ในวิสัยที่มนุษย์สามารถมีประสบการณ์หรือสังเกต การณ์ได้ การศึกษาทางวิทยาศาสตร์จะต้องเริ่มต้นด้วยการสังเกตปรากฏการณ์ซึ่งเกิดขึ้นอย่าง สม่ำเสมอ นักวิทยาศาสตร์สนใจทราบรายละเอียดและค้นหาสาเหตุที่ทำให้ปรากฏการณ์นี้เกิดขึ้น ตัวอย่างปรากฏการณ์ทางสังคมที่นักสังคมวิทยาศึกษา เช่น ครอบครัว วัฒนธรรม อาชญากรรม การก่อการร้าย การนัดหยุดงาน ฯลฯ (พร., 2524 น. 262-263) เมื่อเป็นเช่นนี้ปรากฏการณ์วิทยา จึงถือว่าเป็นวิทยาการที่ว่าด้วยปรากฏการณ์ต่าง ๆ ของธรรมชาติ ซึ่งเกิดจากสภาวะแวดล้อม ของมนุษย์เอง วิทยาการประเภทนี้มีความหมายตามที่

4.2.2.1 C.V. Good ให้ไว้ใน Dictionary of Education หน้า 394 ว่า เป็นการเข้าถึงด้านจิตวิทยาธิหนึ่ง ซึ่งจำแนกพฤติกรรมตามแนวทิศทาง (Point of view) ส่วน บุคคลที่กำลังประพฤติกันอยู่

4.2.2.2 ความจริงวิทยาการที่ว่าด้วยปรากฏการณ์นี้ หากว่า ตามทฤษฎีของทัลค็อตต์ ปาร์สันส์ (Talcott Parsons) ที่ร่วมมาจากหนังสือ The Structure of Social Action ซึ่งกล่าวถึงปรากฏการณ์ (Phenomenon) ว่าเป็นผลเกี่ยวกับ Fact คือความจริงว่า Fact นั้น ระบุถึงสิ่งที่สามารถพิสูจน์ได้ โดยการสังเกตเกี่ยวกับปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้น (Talcott Parsons 1969, p. 41) อันเป็นสิ่งปรากฏชัดและสามารถเห็นได้

ดังนั้นวิทยาที่ว่าด้วยปรากฏการณ์จึงควรเป็นเรื่องที่เกี่ยวกับผลที่เกิดขึ้นจากสภาวะใด สภาวะหนึ่งอันอยู่ในวิสัยที่มนุษย์สามารถมีประสบการณ์หรือสังเกตการณ์ได้เท่านั้น

4.3.2 **จิตวิทยา (Psychology)** เป็นศาสตร์แขนงหนึ่งที่ว่าด้วยปรากฏการณ์และกระบวนการพฤติกรรมของกระบวนการทางจิต (พสร. 2524, น. 287) เป็นการศึกษาปัจจัยขั้นพื้นฐาน ต่าง ๆ ด้านพฤติกรรมมนุษย์ ดังกรณี

4.2.3.1 เป็นการศึกษาเรื่องรวมการจัดองค์สภาพต่าง ๆ (Organism) โดยเฉพาะอย่างยิ่งของมนุษย์ที่มีต่อสิ่งแวดล้อมที่กำลังเปลี่ยนแปลงอยู่ (C.V.Good, ed. 1959, p. 426)

4.2.3.2 เป็นความรู้ตามกระบวนการเกี่ยวกับปรากฏการณ์ทางจิตรวม ทั้งสิ่งที่เกิดจากปรากฏการณ์ทางจิตที่มักจะเรียกว่าความรู้สึก (Sensation) ประสบการณ์ ซึ่ง ได้แก่ การสังเกตเห็นหรือสัญชาตญาณ (Perception) จินตนาการ (Imagination) ความทรงจำ (Memory) ความคิด (Thought) การตัดสินใจ (Judgment) พฤติกรรมอาสาสมัคร (Voluntary Behavior) ตัวเอง (Self) ความเชื่อต่าง ๆ (Beliefs) ทัคคติ (Attitudes) ความปรารถนา (Desires) เป็นต้น

4.2.3.3 จิตวิทยานี้ยังแพร่กระจายออกไปยังความสัมพันธ์ต่าง ๆ ระหว่างปรากฏการณ์ทางจิตและมิใช่ทางจิต (H.P. Fairchild, Op. cit., p. 239)

4.2.3.4 **คาร์ล แมนไนฟ์ (Carl Mannheim)** ได้ให้ความหมายเกี่ยวกับ จิตวิทยาไว้ว่าจิตวิทยานั้น ตั้งอยู่บนฐานแห่งการตอบสนองของอินทรีย์ โดยถูกบังคับให้เป็นไป ต่าง ๆ ได้จากสิ่งเร้าซึ่งเป็นตัวกระตุ้นอินทรีย์ โดยถือเป็นสิ่งที่สามารถจะแนะนำให้รู้จัก (Initiate) กิจกรรมเฉพาะตัวของมันเอง และไม่ใช่เป็นเรื่องที่ง่ายนักที่จะทำให้เกิดปฏิกริยาตอบสนองต่อ การเร้าอันเกิดจากสิ่งที่ถูกกำหนดขึ้นมาให้ปรากฏ (Karl Mannheim and W.K.C. Stewart, 1968, p. 61)

4.2.3.5 ยังมีบางท่านให้ความหมายของจิตวิทยาไว้ต่าง ๆ ตามเหตุการณ์ ที่เป็นอยู่ A.C.K. Ottaway ได้กล่าวไว้ในหนังสือ Education and Society หน้า 17 ว่า จิตวิทยา เป็นศาสตร์ทางสังคม แต่ปกติจะเริ่มต้นหรือมีศูนย์รวมอยู่ที่พฤติกรรมของบุคคลและกลุ่มอื่น ๆ (A.C.K. Ottaway, Education and Society, 1968, p.7)

ก็เป็นอันพอจะสรุปได้ว่า จิตวิทยานั้นเป็นวิชาที่ผุดถึงพฤติกรรมทางจิต หรือพฤติ- การณ์ที่เกิดขึ้นกับจิตใจของคน เช่น การคิด ความทรงจำ สัญชาตญาณ การตัดสินใจ เป็นต้น ของบุคคลหรือกลุ่มบุคคล อันแสดงให้ปรากฏออกมาโดยอาการตอบสนองด้วยปฏิกริยาทาง อินทรีย์ที่มักจะเรียกว่าทางพฤติกรรม

4.2.4 **สังคมวิทยาศาสนา (Sociology of Religion)** เป็นการศึกษาความสัมพันธ์ ระหว่างศาสนา กับสังคมและอิทธิพลที่มีต่อกันเพียงไร โดยมีเนื้อหาจะพึงกล่าวถึงดังนี้

4.2.4.1 เป็นเรื่องที่เกี่ยวกับการศึกษาศาสนาในด้านสังคม โดยถือว่า ศาสนาเป็นโครงสร้างทางสถาบันที่สำคัญสถาบันหนึ่ง ที่ทำให้ระบบสังคมเท่าเทียมกัน (One of the

important institutional structures making up the total social system) แต่ไม่เหมือนการปักครองและกฎหมาย (Thomas, F. O'Dea, Op. cit., p. 1)

4.2.4.2 Samuel Koenig กล่าวไว้ใน Sociology-An Introduction to the science of Society เกี่ยวกับสังคมวิทยาศาสนาว่าเป็นการศึกษาเกี่ยวกับศาสนาจักร (Church) ในฐานะเป็นสถาบันทางสังคมสถาบันหนึ่ง อันว่าด้วยการเกิดขึ้น การพัฒนา และรูปแบบต่าง ๆ ของศาสนาจักรที่เกิดการเปลี่ยนแปลงไปต่าง ๆ พร้อม ๆ กัน ตามโครงสร้างและหน้าที่ของมันเอง (Samuel Koenig, Sociology, 1966, p. 4) ตามความเห็นนี้แสดงให้เห็นถึงความเป็นไปต่าง ๆ ของศาสนาจักรพร้อมทั้งบทบาทที่แสดงออกมาในฐานะที่เป็นสถาบันหนึ่งของสังคมอีกด้วย

4.2.4.3 บางท่านยังอธิบายต่อไปอีกว่า สังคมวิทยาศาสนาล่าพอดพิงถึงการวิเคราะห์ที่เป็นระบบอันว่าด้วยปรากฏการณ์ทางศาสนา ซึ่งทำหน้าที่เป็นองค์รวม และบรรดาวิธีการและกระบวนการการทำงานต่าง ๆ ของสถาบันทางศาสนาเหล่านั้น มักจะถูกวิเคราะห์เช่นเดียวกับความสัมพันธ์ด้านสถาบันทางศาสนาเหล่านี้กับสถาบันอื่น ๆ การพัฒนาเกิด การขยายตัวเกิด การเลื่อนลิ้นสลายไปของสถาบันทางศาสนาเกิด จะต้องมีการศึกษาตามหลักเกณฑ์ต่าง ๆ อย่างกว้างขวาง ซึ่งอาจจะได้รับการแนะนำไปจากสถาบันเหล่านี้ วิธีการต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับการใส่ใจอันเป็นไปตามพฤติกรรมร่วมทางจิตวิทยาสังคม โดยการเชื่อมโยงกับหน้าที่ต่าง ๆ ด้านความเชื่อ ดังนั้น ลักษณะต่าง ๆ ทางศาสนาจึงถูกนำมาวิเคราะห์ตามความเกี่ยวพันกันในด้านโครงสร้างทางสังคมกับโครงสร้างที่สถาบันต่าง ๆ เหล่านี้ ได้สร้างขึ้นมาและรักษาไว้ ซึ่งทำกับสถาบันเหล่านี้ มีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับแนวอื่น ๆ ทางวัฒนธรรม (Joseph S. Rousek & Roland L. Warren, 1963, p. 116)

4.2.4.4 เมกซ์ เวเบอร์ (Max Weber) กล่าวว่าขอบข่ายที่ว่าด้วยผลงานทางทฤษฎีจะมุ่งต่อปัญหาต่าง ๆ ในองค์การและกระบวนการการทำงานต่าง ๆ ในองค์การที่ว่าด้วยระบบการปักครองทางองค์การที่มีแบบแผนและทางด้านกฎหมายก็ตาม การฝึกหัดทางด้านที่เป็นการแสดงออกทางพฤติกรรม ซึ่งถือว่าเป็นแหล่งแห่งการเกิดของสิ่งเหล่านี้ ที่จะอยู่ในขอบเขตของนิติศาสตร์ หรือที่เรียกว่าศาสตร์แห่งกฎหมายหรือปรัชญาแห่งกฎหมายอันเป็นศิลปะ หรือเทคนิคที่สามารถกำหนดเป็นแบบแผนให้ผู้ใช้กฎหมายได้ปฏิบัติทางด้านประวัติศาสตร์ และจากเรื่องนี้เองที่ทำให้เวเบอร์ต้องกลับไปพิจารณาในแง่ของเศรษฐกิจทางประวัติศาสตร์ (Max Weber, Op.cit., P.xx)

ดังนั้นสังคมวิทยาศาสนา ซึ่งเป็นการศึกษาเรื่องศาสนาในฐานะที่เป็นสถาบันที่เกี่ยวข้องกับสังคม รวมทั้งองค์ประกอบอื่น ๆ ของศาสนาที่ถือว่าเป็นพฤติกรรมของสังคม อันเป็นการแยกแยะปรากฏการณ์ทางศาสนาตามระบบอันรวมไปถึงสถาบันทางศาสนา โครงสร้าง และกระบวนการต่าง ๆ ของมันอีกด้วย (Thomas F. O'Dea, Op. cit., p.1)

อย่างไรก็ได้ นักสังคมวิทยาศาสนาหลายท่าน ได้ให้ความหมายของวิชานี้ไว้ในทำนองเดียวกันอันพอสรุปได้ว่า สังคมวิทยาศาสนานั้น คือการวิเคราะห์หรือแยกแยะปรากฏการณ์ของศาสนาในแง่มุมต่าง ๆ ของสังคม

บรรคนะเกี่ยวกับขอบเขตของสังคมวิทยาศาสตร์

ก. แมกซ์ เวเบอร์ (Max Weber)⁴³ ซึ่งเป็นผู้สถาปนาวิชานี้ขึ้นมา ให้ความเห็นไว้ว่า จุดรวมที่เป็นศูนย์กลางที่สุดนั้น อยู่ที่ขอบเขตของศาสนา (The field of religion) นั้นเอง แม้ว่าขอบข่าย (scope) ด้านผลงานที่เด่นของเขามากจะได้ขยายไปสู่ปัญหาต่าง ๆ ด้าน องค์การและกระบวนการต่าง ๆ ด้านเศรษฐกิจ ด้านระบบต่าง ๆ ทางการปกครอง ด้าน องค์การที่เป็นทางการ และด้านกฎหมายก็ตาม การฝึกหัดขั้นต้นที่เกี่ยวกับองค์การและ กระบวนการเหล่านี้ ก็จะขึ้นอยู่กับขอบเขตของหลักการทั่วไป (Jurisprudence) ทางด้าน ประวัติศาสตร์ และจากเรื่องนี้เองที่ทำให้เวเบอร์กำหนดหลักความสัมพันธ์ระหว่างจริยธรรม โปรเตสแตนต์ และหัวใจของลัทธินายทุนไว้ โดยถือว่าสังคมวิทยาศาสตร์มีแหล่งกำเนิด มาจากสิ่งเหล่านี้ ฉะนั้น แมกซ์ เวเบอร์ จึงได้กำหนดหลักเกี่ยวกับการศึกษาวิชาชีวนี้ไว้ว่า การศึกษาสังคมวิทยาศาสตร์นั้น จะต้องศึกษาเรื่องความสัมพันธ์ของจริยธรรม โปรเตสแตนต์ และหัวใจของลัทธินายทุน⁴⁴ ดังนั้น แมกซ์ เวเบอร์ จึงถือว่าศาสตร์เป็นจุดรวมของศาสตร์ ต่าง ๆ ความสนใจอันดับแรกของเวเบอร์ จึงอยู่ที่ศาสนา โดยถือว่าศาสนาเป็นแหล่งเกิด พลังงานจิตน์ หรือพลังงานพฤติ (dynamics) โดยเฉพาะในด้านความเปลี่ยนแปลงทางสังคม ไม่ใช่เป็นศาสตร์ในฐานะที่เป็นด้วกการเสริมกำลัง (reinforcement) ทางด้านสถิติภพทาง สังคม⁴⁵ เนื่องจากมีความสัมพันธ์กันอยู่ในสายวิชาการ ฉะนั้น เวเบอร์จึงเห็นว่าศาสตร์ ต่าง ๆ นั้น จึงมีศาสตร์เป็นศูนย์กลาง

ข. อีมิล เดอร์โค้ม (Emile Durkheim) ให้ความเห็นเกี่ยวกับเรื่องนี้ว่า ศาสตร์เป็น ระบบรวมทางความเชื่อถือและการปฏิบัติตามพิธีกรรมต่าง ๆ (Beliefs and practices) ที่สัมพันธ์ กับบรรดาสิ่งเคารพ ซึ่งรวมกันอยู่ในชุมชนเดียวกัน ที่เรียกว่าวัด หรือศาสนสถาน (church) อันทุกคนจะต้องยึดมั่นอยู่กับสิ่งเหล่านี้⁴⁶

เดอร์โค้ม ให้ความเห็นในเรื่องเกี่ยวกับความเชื่อถือ และการประกอบพิธีกรรมไว้ มาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งเรื่องภายในกำแพงวัด โดยมุ่งไปที่เรื่องดังกล่าวนั้น และหากจะ

⁴³Max Weber, *Loc.cit.*

⁴⁴Raymond Aron, *Ibid.* p. 185

⁴⁵Max Weber, *Op.cit.*, p. xxx

⁴⁶Talcott Parsons, *Ibid.* p. 412

พิจารณา กันแล้ว แทนจะไม่เกี่ยวกับขอบเขตของวิชานี้เลย ทั้งนี้เพราะมุ่งไปถึงเรื่องความเชื่อถือและประกอบพิธีกรรมเป็นส่วนใหญ่ ซึ่งแตกต่างไปจากความเห็นของแม็กซ์ เวเบอร์มาก

ค. 约阿希姆·瓦赫 (Joachim Wach)⁴⁷ ซึ่งกล่าวถึงขอบเขตของสังคมวิทยาในหนังสือ Sociology of religion ว่า ขอบเขตของวิชา มุ่งไปที่การแสดงออกทางศาสนาในด้านที่เกี่ยวกับความเชื่อถือ การทำพิธีและการแสดงออกต่าง ๆ

1. ลัทธิ (Doctrine)

1.1 เป็นเรื่องที่ว่าด้วยระบบความเชื่อในศาสนาที่ตนยอมรับ และนำมาประพฤติปฏิบัติในรูปของพุทธิกรรม

1.2 ถือเป็นหลักการหรือหลักคำสอนทางปรัชญา หลักปฏิบัติต่าง ๆ ในเรื่องลัทธินิยมที่เชื่อถือ (ถูรายละเอียดในคำอธิบายเรื่องลัทธิศาสนา)

2. พิธีการ (Rites) เป็นเรื่องที่ว่าด้วยแบบแห่งพุทธิกรรมที่แสดงออกในรูปประเพณี หรือกฎหมายบังคับต่าง ๆ ซึ่งถือว่าเป็นเรื่องที่มีประภูมิแต่ในยุคศึกษาธรรมแล้ว อันเป็นเรื่องที่ถูกกำหนดขึ้นมาเพื่อหวังจะสร้างความพอใจให้กับสังคมศิลป์ (ถูรายละเอียดในเรื่องพิธีกรรม)

3. ขอบเขตในด้านการแสดงออกทางศาสนาประการที่สามอันเป็นการเพิ่มค่านิยม ด้านความตั้งใจที่ควรจะได้รับ ก็คือ :

3.1 การรวมกลุ่มทางศาสนา (Religious Grouping) ซึ่งเป็นการสร้างความเป็นปีกแผ่นให้แก่สมาชิกของศาสนา และตั้งขึ้นมาโดยอาศัยความนิยมของศาสนาเองรวมกันตามวัตถุประสงค์ของศาสนา

3.2 ความเป็นสหายทางศาสนา (Religious fellowship) อันหมายถึง การเป็นศาสนิกของศาสนาโดยยินดีประพฤติปฏิบัติตามหลักธรรมคำสั่งสอนของศาสนานั้น ๆ โดยการร่วมเป็นสมาชิกของศาสนานั้น ๆ

3.3 การเข้าร่วมเป็นสมาชิกด้วย (Association) เป็นการเข้าร่วมโดยกำหนดกระบวนการสำหรับการนั้นขึ้น เพื่อให้เป็นการศึกษารายบุคคลในทางวิชาการที่ว่าด้วยแบบแผนและเปรียบเทียบ โดยการยอมปฏิบัติตามกฎที่ทางศาสนากำหนดไว้

⁴⁷J. Wach, *Op.cit.*, p.2

จ. ยอร์ช เอ. ลุนด์เบิร์ก (George A. Lundberg) และคณะ⁴⁸ ได้กล่าวถึงขอบเขตของศาสตร์ไว้ในหนังสือ Sociology ว่า ขอบเขตของศาสตร์นักวิชาการทาง:

- ระบบต่าง ๆ เกี่ยวกับทัศนคติ ความเชื่อถือ สัญสั�พันธ์ และรายละเอียดต่าง ๆ ซึ่งกำหนดขึ้นมาโดยการสมາหาคน ว่าความสัมพันธ์กันทางสังคมในรูปแบบต่าง ๆ ที่แท้จริงนั้น ได้แก่การมีความนับถือศาสตราจารุณร่วมกัน หรือการใช้อำนาจทางเจริญธรรมร่วมกัน
- โครงสร้างของกิจกรรมต่าง ๆ ที่ได้ยึดถือหรือได้รับอิทธิพลจากระบบต่าง ๆ เหล่านี้

จะเห็นได้ว่า ขอบเขตของสังคมวิทยาศาสตร์ ตามที่ระบุขึ้นของนักสังคมวิทยาศาสตร์ หมายท่านพ่อรวมได้ดังนี้ :

1. ตามความเห็นของ Max Weber ถือว่า :

1.1 ศาสตราจารุณย์เป็นศูนย์กลางของศาสตร์ต่าง ๆ ที่สัมพันธ์กัน โดยเฉพาะศาสตร์ในด้านสังคม

1.2 จุดรวมที่เป็นศูนย์กลางของศาสตร์ต่าง ๆ นั้น มีขอบเขตอยู่ที่ศาสตราจารุณย์

1.3 มีขอบข่ายมุ่งท่องปัญหาต่าง ๆ ในด้านองค์การ และกระบวนการทางเศรษฐกิจ ระบบการปกครอง องค์การที่เป็นทางการ และทางกฎหมาย

1.4 ถือเป็นแหล่งเกิดขององค์การ และกระบวนการต่าง ๆ

1.5 อยู่ในขอบเขตของหลักการทั่วไป

ตามความเห็นนี้จะเห็นว่า Max Weber ถือว่าศาสตราจารุณย์เป็นตัวการสำคัญในฐานะที่ร่วมอยู่ในสังคมศาสตร์

2. สำหรับ Durkheim ให้ความเห็นในเรื่องนี้ โดย :

2.1 ถือว่าเป็นระบบความเชื่อถือระบบหนึ่ง

2.2 ย้ำหนักในตัวความเชื่อและการประกอบพิธีกรรมทางลัทธิศาสตร์ที่เชื่อถือให้มาก

2.3 เป็นเรื่องภายในการดำเนินการโดยเฉพาะ

จะเห็นว่า Durkheim ไม่พูดถึงตัวศาสตราจารุณย์แต่พูดถึงเรื่องที่เป็นตัวประกอบอันเป็นความเชื่อ และการประกอบพิธีกรรมทางศาสตราจารุณย์ อันถือว่าเป็นเรื่องภายในการดำเนินการโดยเฉพาะ ซึ่งเป็นที่รวมพิธีกรรมทางศาสตราจารุณย์ไว้

⁴⁸ George A. Lundberg and others, Sociology, 4th ed. (N.Y. : Harper & Row, 1968), p. 204

3. ทางด้าน Joachim Wach นั้น กับมีความเห็นแตกออกจากไปอีก โดยถือว่า :

3.1 ลัทธิ จัดเป็นระบบความเชื่อทางศาสนาอย่างหนึ่ง

3.2 เป็นเรื่องเกี่ยวกับหลักการ หรือหลักคำสอนทางปรัชญา หลักปฏิบัติต่าง ๆ ในเรื่องลัทธินิกายตามความเชื่อถือ

3.3 มีพิธีการต่าง ๆ ที่เป็นแบบแห่งพุทธิกรรมทางประเพณี หรือกฎหมายบังคับต่าง ๆ

3.4 เป็นมาตรฐานการวัดความตั้งใจอันควรจะได้รับ โดย :

3.4.1 การรวมกลุ่มทางศาสนา

3.4.2 การเป็นสาวกของศาสนา

3.4.3 การเข้าเป็นสมาชิก

ตามนัยนี้ Wach เห็นร่วมกับทั้ง 2 ท่านที่กล่าวข้างต้น โดยจัดประเภทต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับด้วยศาสนาที่รวมตัวกันขึ้นเป็นองค์การศาสนา จะเห็นได้จากการประกอบพิธีกรรมตามระบบความเชื่อทางศาสนาที่เป็นไปตามลัทธินิกายของตน พร้อมกันนั้น Wach ยังแสดงถึงพัฒนาการของศาสนาโดยเฉพาะที่เกี่ยวกับการรวมกลุ่ม ความเป็นสาวก และการสมัครเข้าเป็นสมาชิกของศาสนาด้วย

4. G.A. Lundberg และคณะ ได้แสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับเรื่องศาสนาไว้ โดยถือว่า :

4.1 การรับเอกสารฉบับต่าง ๆ ทางศาสนานั้น ถือเป็นความสัมพันธ์ระหว่างผู้นับถือร่วมด้วย ซึ่งได้แก่สิ่งเครื่องพากษาศาสนา หรือใช้อ่านจากทางจริยธรรม

4.2 โครงสร้างทางกิจกรรมต่าง ๆ ทางศาสนา มีขึ้นหรือได้รับอิทธิพลจากระบบต่าง ๆ

4.3 ความรู้สำนึกต่าง ๆ อันเกิดจากระบบความเชื่อ จริยต์ การปฏิบัติต่าง ๆ ทางศาสนา ด้วยการทดสอบทดลองจากสิ่งที่อยู่ใกล้ตัวออกไปหาสิ่งที่อยู่ใกล้ตัว

จะเห็นได้ว่า Lundberg ยังถือว่า การที่จะรับเอกสารฉบับต่าง ๆ ทางศาสนา นั้น จะต้องมีสิ่งเครื่องพากษาศาสนา หรือใช้อ่านจากด้านจริยธรรมทางศาสนาเป็นหลักในการที่จะยอมรับเอกสารฉบับทางศาสนามาเป็นด้วนสร้างโครงสร้างทางศาสนา ตลอดจนความรู้สำนึกต่าง ๆ ที่เกิดมาจากการความเชื่อถือในจริยต์ และการปฏิบัติทางศาสนาว่าจะมีผลอย่างใดหรือไม่ เพียงไร ก็ด้วยการทดสอบจากสิ่งที่อยู่ใกล้ตัวก่อน แล้วจึงพิจารณาถึงสิ่งที่อยู่ใกล้ตัวออกไป ทั้งนี้

เพราเดือว่าสิ่งที่อยู่ในสัตว์นั้น มีความใกล้ชิดอันสามารถที่จะรู้ได้ก้าว และขยายวงกว้าง ออกไปทุกทิ

ฉะนั้น ขอบเขตของสังคมวิทยาศาสนา จะมุ่งอยู่ที่ด้านศึกษา หรือส่วนประกอบที่เป็นโครงสร้างทางศาสนา อันได้แก่ระบบความเชื่อ พิธีกรรม โครงสร้างในองค์การศาสนา พร้อมด้วยความสัมพันธ์ต่าง ๆ ที่เกี่ยวเนื่องหรือพาดพิงถึงศาสนา ถึงแม้จะกล่าวอย่างไรก็ตาม แต่ทั้งหมดจะมีความมุ่งหมายร่วมกันต่อศาสนาทั้งสิ้น

๔. ธรรมชาติของสังคมวิทยาศาสนา

การศึกษาสังคมวิทยาศาสนานั้น ถือเป็นการศึกษากระบวนการต่าง ๆ ของศาสนา ในด้านสังคมวิทยา หรือในด้านวิชาการทางสังคม อันเป็นการศึกษาถึงองค์กรต่าง ๆ ของสังคมในด้านองค์ประกอบที่เกี่ยวกับศาสนา ซึ่งหากจะว่ากันตรง ๆ ก็คือ สังคมวิทยาศาสนา เป็นการศึกษาเรื่องภายในกำแพงวัด ในฐานะเป็นสถาบันหนึ่งของสังคมโดยเฉพาะ ซึ่งต้องพาดพิงไปถึงแหล่งกำเนิด การพัฒนาและรูปแบบต่าง ๆ ของมนุษย์ โดยการเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ตามโครงสร้างและหน้าที่ของศาสนา⁴⁹ พร้อมทั้งอธิบายของศาสนาอันมีต่อสังคม อีกด้วย

ก่อนอื่น พึงทำความเข้าใจถึงคำ 2 คำ คือ สังคมวิทยา และศาสนา ซึ่งเป็นเรื่องที่จะต้องศึกษาเสียก่อน เพื่อความกระจ้างในการศึกษาหมาย และทำความเข้าใจเกี่ยวกับวิชานี้ ในการพิจารณาคำว่าส่องนี้จะขอแยกอธิบายแต่ละประเภทตามเนื้อหาของมนุษย์และวิชาเท่าที่มือญ โดยจะอธิบายตามลำดับไป ในชั้นแรกนี้ขออธิบายคำว่า สังคมวิทยา ก่อน

คำว่า สังคมวิทยา นั้นเป็นการเรียนรู้เรื่องสังคม โดยถือว่า :

1. เป็นวิทยาศาสตร์ทางสังคมอันเป็นการศึกษาเกี่ยวกับพฤติกรรมของสังคม ซึ่งเป็นไปตามธรรมชาติ
2. จัดเป็นศาสตร์บริสุทธิ์ (Pure Science) ที่ว่าด้วยพฤติกรรมของสังคมโดยเฉพาะ
3. เป็นการศึกษาอันเป็นวิธีการทางวิทยาศาสตร์ถึงเรื่องสังคมอันว่าด้วยพฤติกรรมกุ่มชน
4. สัมพันธภาพระหว่างมนุษย์และองค์ประกอบต่าง ๆ ที่เข้าไปเกี่ยวข้อง และเป็นผลจากสัมพันธภาพเหล่านี้⁵⁰

⁴⁹ Samuel Koenig, *Op.cit.*, p. 4

⁵⁰ สุธีพ บุญญาภูพ, วัฒนธรรมวิทยา, (พะนัง : ร.พ.วังศิริประดิษฐ์, 2500), หน้า 82

สังคมวิทยา เป็นศาสตร์ทางพฤติกรรม หรือพฤติกรรมศาสตร์ (Science of behavior) และพฤติกรรมศาสตร์นี้ พยายามเข้าใจพฤติกรรมของมนุษย์ “ไม่ว่าในอดีตหรือปัจจุบัน ซึ่งได้แก่ :

- ก. พฤติกรรม ซึ่งเกิดขึ้นจากประสบการณ์ที่เห็นได้ หรือรู้สึกได้โดยตรง
- ข. พฤติกรรม ซึ่งอาจลิขิตไว้ในหนังสือ หรือในรูปของกฎหมาย ในรูปของสภาพบ้านเรือน อาคาร สถานที่หรือสิ่งประดิษฐ์ต่าง ๆ⁵¹

ตามความเห็นของนักสังคมวิทยาอื่น ๆ ก็ในทำนองเดียวกัน คือจะให้ความหมายของสังคมวิทยาเป็น “การศึกษาพฤติกรรม หรือ ความประพฤติของกลุ่มชน” จะนั้น เพื่อ ตัดความยืดเยื้ออื่น ๆ ควรจะทำความเข้าใจว่า มีศึกษาอะไรบ้าง ซึ่งในเรื่องนี้ Samuel Koenig ระบุไว้ในหนังสือ Sociology-An Introduction to Science of Society พอรวบรวมได้ว่า สังคมวิทยาเป็นการศึกษาเกี่ยวกับ

ทฤษฎีทางสังคมวิทยา	สังคมวิทยาทางประวัติศาสตร์
ครอบครัว	มนุษยนิเวศวิทยา
ชุมชน	สังคมวิทยาชนบท และสังคมวิทยาเมืองหลวง
สังคมวิทยาศาสนา	สังคมวิทยาทางการศึกษา
สังคมวิทยาทางการปกครอง	สังคมวิทยาทางกฎหมาย
โรคจิตสังคม	สังคมพิการ
อาชญาวิทยา	ความสัมพันธ์ของกลุ่มต่าง ๆ ⁵²

การศึกษาเรื่องเหล่านี้ เป็นการศึกษาเพียงประวัติ โครงสร้าง ตลอดจนหลักการ ความเป็นไปต่าง ๆ ซึ่งเป็นองค์ประกอบ รวมถึงหน้าที่ต่าง ๆ ของจิต ในแง่ของสังคมศาสตร์ โดยการศึกษาค้นคว้าทดลองตามวิธีการของสังคมวิทยา

ศาสตราจารย์ เกษม อุ�ยานิน⁵³ ได้กล่าวถึงพฤติกรรมของมนุษย์และสังคม ที่ ควรศึกษามี 3 ลักษณะด้วยกัน คือ :

⁵¹บรรพุต วีระพัย, SO 103 : สังคมวิทยา-มนุษยชีวภาพ, (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2518).

หน้า 33

⁵²Samuel Koenig, *Ibid.*, p. 4-5

⁵³เกษม อุ�ยานิน สังคมวิทยา (พะนังคร. สภาสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย, 2506), หน้า 3

สังคมจะประการแรก เป็นการพิจารณาการปฏิบัติของสังคม ศึกษาวิพัฒนาการ และความผันแปรทางวัฒนธรรม ตลอดจนธรรมเนียม ประเพณี จากอดีต ปัจจุบัน โดยเพ่งเล็งในเรื่องภูมิประเทศ เหตุการณ์แวดล้อม และบุคคลมั่นคง ประกอบ สังเกตการณ์ จากสังคมมนุษย์ในส่วนรวม

สังคมจะประการที่สอง พิจารณาหมุนคุณะ ตลอดจนหน่วยต่าง ๆ ของมนุษย์ที่รวมกันเป็นหมู่เป็นพวก มีพฤติกรรมเป็นอยู่อย่างไร แตกต่างจากชุมชน และหน่วยอื่น ๆ อย่างไร

สังคมจะประการที่สาม พิจารณาเรื่องรากเหง้าของคนตั้งแต่เกิดจนตาย

เหล่านี้ ซึ่งส่วนเป็นเรื่องแสดงถึงสังคมจะเป็นพฤติกรรมของสังคมมนุษย์และสังคม ซึ่งทางสังคมวิทยา จะต้องศึกษาถึงพฤติกรรมของสังคมมนุษย์เหล่านี้ โดยเป็นศาสตร์ทางสังคม ดังกล่าวแล้วข้างต้น หากจะพิจารณา กันแล้วจะเห็นได้ว่า พฤติกรรมของมนุษย์และสังคมนั้น อาศัยการศึกษา การสังเกตถึงการปฏิบัติของสังคมในรูปแบบต่าง ๆ ที่แสดงออกมาให้เห็น เช่น ในด้านจริยธรรม อันเป็นการปฏิบัติต่อกัน และวิวัฒนาการของสังคมเหล่านี้ มีผลก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในด้านต่าง ๆ ของสังคมขึ้น และพฤติกรรมต่าง ๆ ซึ่งมีอยู่ในแต่ละกลุ่มของสังคมซึ่งต่างกันแสดงออกมาในรูปแบบต่าง ๆ กัน อันเป็นลักษณะแห่งการแสดงออกของสังคมนั้น ๆ

พฤติกรรมของมนุษย์ที่ประพฤติปฏิบัติกันมานานเกิดเป็นสถาบันแห่งสังคมนั้น นักสังคมวิทยาได้กำหนดไว้ 7 ระบบการ⁵⁴ ด้วยกัน (จะมีคำอธิบายในเรื่องสถาบันทางสังคม) คือ :

1. เกี่ยวกับเพศ การสืบพันธุ์ ได้แก่ การสมรส และครอบครัว (Marriage and Family Institution) อันเป็นสังคมเล็กที่ก่อให้เกิดสังคมใหญ่
2. การเศรษฐกิจ การทำมาหากิน การครองชีพ (Economic Institution) ตลอดจนกลไกดำเนินการ และการควบคุมการทำมาหากิน
3. การศึกษา การถ่ายทอด การแพร่ทางการศึกษา (Educational Institution) เพื่อให้เป็นการสืบท่อ และการสืบสารกันในสังคม
4. การทะนบบำรุงร่างกายและจิตใจให้เจริญเติบโต แข็งแรง เข้มแข็ง ซึ่งได้แก่ พลศึกษา และการบันเทิงต่าง ๆ ที่รวมเรียกว่า สันทานากา (Recreational Institution)
5. เกี่ยวกับจรรยาความประพฤติและสันติสุขแห่งสังคม อันได้แก่ จารีตประเพณี ต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับกิจพิธีต่าง ๆ ของสังคม ที่เรียกว่า ศาสนา (Religious Institution)

⁵⁴ เกษม ฤทธานัน, เรื่องเกี่ยวกัน, หน้า 4-5

6. การวางแผนเบี่ยงความคุณความประพฤติปฏิบัติในสังคมให้เข้ารูปเข้าร้อยอยู่ใน
ระเบียบอันหนึ่งอันเดียวกันของสังคม เรียกว่า สถาบันทางการปกครอง (Political Institution)

7. การประดิษฐ์คิดค้นต่าง ๆ อันจะเป็นการสร้างสรรค์สิ่งต่าง ๆ ให้เกิดขึ้นสนอง
สังคม (Scientific Institution)

ตามรูปการณ์เหล่านี้ จะเห็นว่าสังคมวิทยานั้น เป็นการศึกษาพฤติกรรมของสังคม
(Social Behavior) ทั้งหมด อันจะเป็นเหตุให้ทราบความเป็นไปขององค์ประกอบที่รวมตัวกัน
เป็นสังคมขึ้น ฉะนั้น สังคมวิทยา จึงเป็นการศึกษาที่ก่อร่างขวางพอสมควร ทั้งนี้ เนื่องจาก
ต้องศึกษาเรื่องราวต่าง ๆ อันเป็นพฤติกรรมของสังคมดังกล่าวมาแล้วด้วย

ต่อไปนี้ขอให้เราหันมาศึกษาเรื่องศาสนาบ้าง ว่ามีความเป็นมาและความหมาย
อย่างไร โดยศึกษาตามลำดับการเกิดของศาสนาของเป็นลำดับๆ

ตามปกติศาสนานั้น จัดเป็นระบบความเชื่อถือ (System of Beliefs) ความศักดิ์สิทธิ์
ตลอดจนถึงข้ออนุญาต และสิ่งต้องห้ามต่าง ๆ ซึ่งต่อมากลายเป็นกฎหมายมุ่งจะไป (คำ
อธิบายและรายละเอียดต่าง ๆ ให้ถูกในเรื่องศาสนา) ในที่นี้จะพูดถึงศาสนาในแง่ของสังคม-
วิทยา

ดังได้กล่าวมาแล้วว่า ในทางสังคมวิทยานั้นถือว่า ศาสนาเป็นสถาบันทางสังคม
(Social Institution) สถาบันหนึ่ง ซึ่งความทรงคุณของ Joachim Wach ได้จัดประเภทการเกิด
ศาสนาไว้ 2 ประเภทด้วยกัน คือ :

1. การเกิดขึ้นเองโดยธรรมชาติ (Natural Religion) เป็นศาสนาดีก็ค่าบรรพ์ของ
มนุษย์ที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ และเนื่องจากความไม่รู้ ไม่เข้าใจในเรื่องสภาพแวดล้อม
อันศาสนาที่เกิดขึ้นแยกจากปรากฏการณ์ธรรมชาตินั้นบางครั้งก็เรียกว่า ศาสนาสากล เพราะ
มีในทุกสังคม จัดเป็นศาสนาที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ อันเกิดขึ้นโดยที่มนุษย์ไม่รู้เรื่อง
ไม่เข้าใจมาก่อน แต่ยกย่องปรากฏการณ์เหล่านี้ขึ้นในฐานะเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ที่มนุษย์ยอม
ยกให้ เช่น การนับถือความลึกซึ้งต่าง ๆ ที่ทางลัทธุฐานไม่ได้ อันเป็นการนับถือด้วยอวิชชา
คือความไม่รู้เรื่องจริง ๆ ของสิ่งนั้น ซึ่งเป็นความงมงาย มีการนับถือภูเขา ต้นไม้ และตัวแทน
ของธรรมชาตินั้น ๆ ที่มนุษย์สมดีขึ้นมาให้เป็นสิ่งทดแทนอารมณ์ของตน เป็นต้น

2. ถือการเกิดขึ้นมาตามระบบของสังคม หรือการเกิดขึ้นตามพิธีการ (Associative Religion)
ซึ่งมีองค์พิธีการ (Rites) เป็นส่วนร่วมโดยความคุณกำกับให้เป็นไปตามประسังค์ของสังคม
ศาสนาระบบนี้บางครั้งเรียกว่าศาสนาหลักหรือศาสนาสถิติ อันเป็นเรื่องที่เกี่ยวกับการ

ประพฤติปฏิบัติตามการส่วนแห่งพุทธิกรรมของมุชย์ จึงทำให้ระบบการเกิดศาสนานะ
ประเทกนี้สามารถควบคุมสังคมให้เป็นไปตามวิถีทางของมัน⁵⁵

ในการจัดองค์พิธีการ (Usage) ที่เป็นส่วนร่วมทางศาสนานั้น ท่านจัดไว้ 2 ประเพณ
ด้วยกัน คือ :

2.1 วิถีชาวบ้าน (Folkways) (คำนี้ศาสตราจารย์เกษม อุ�ยานิน ใช้คำว่า ประเพณ)
เป็นแนวทางกำกับสัมพันธภาพของมุชย์ในอาการภายนอกที่แสดงออกทางกาย ให้
ปรากฏออกมารูปแบบแห่งความประพฤติของสังคมต่าง ๆ อันเป็นกิจพิธีอย่างหนึ่งของ
ศาสนา อันจัดเป็นส่วนประกอบทางศาสนาที่แสดงออกในรูปของพุทธิกรรม เพื่อให้มุชย์
ประพฤติปฏิบัติตามนิสัยในแนวทางและรูปแบบเดียวกัน ให้จะประพฤติปฏิบัติหรือไม่
ก็ได้ ไม่มีการบังคับ

2.2 จริต (Mores) (ศาสตราจารย์เกษม อุ�ยานิน ใช้ว่า วินัยแห่งจรรยา) คือ
ขนบธรรมเนียม หรือข้อประพฤติปฏิบัติเพื่อให้มีผลบังคับทางวินัยของสังคมหรือศาสนา
ซึ่งเป็นระบบที่เป็นทั้งข้อห้ามและข้ออนุญาต และว่าสำคัญกว่าวิถีประชา (Folkways)
และจริตนี้เป็นตัวกำกับแนวความประพฤติของมุชย์ทางจิตใจ ซึ่งทุกคนในสังคมนั้นต้อง
ปฏิบัติตาม เพื่อให้แสดงออกทางพุทธิกรรมสังคมร่วมกัน มีสาระสำคัญ 4 ประการ คือ

2.2.1 ควบคุมวิถีดำเนินชีวิตร่วมกันเริ่มแต่กำเนิด การดำเนินชีวิต และ
ความสุขแห่งชีวิตมุชย์ ควบคุมสัมพันธภาพระหว่างเพศ

2.2.2 สัมพันธภาพดังกล่าว เป็นเรื่องสำคัญ และมีผลกระทบต่อสังคม
ชุมชนจนมีหลักกำหนด-ถูก

2.2.3 มีอำนาจแข็งขัน แต่ไม่โIonอ่อนผ่อนตามกรณี ใช้บังคับโดยถือมิติแห่ง
สังคมเป็นปั้ทสถาน (Norms) และมีอำนาจในการบังคับอยู่มาก

2.2.4 มีลักษณะเป็นข้อห้ามข้ออนุญาต⁵⁶ (ขอให้ถูกร้องพุทธิกรรมก่อน
ประกอบด้วย)

จะเห็นว่า ศาสนาในด้านสังคมวิทยานั้น บุ่ง 2 ประการนี้ โดยประการแรก แม้จะ
ไม่มีหลักฐานก็อ้างหลักวิชาในด้านมนุษย์วิทยา ประวัติศาสตร์โบราณคดีและอื่น ๆ มา
เป็นหลักช่วยในการพิจารณา สิ่งที่ขาดหลักฐานจนได้ต้นแค่ แล้วบุติกันในทางหลักวิชา

⁵⁵Jochim Wach, *Op.cit.*, p. 13

⁵⁶เกษม อุ�ยานิน, เรื่องคืน, หน้า 8-15

ส่วนประการหลังเป็นสถาบันที่มีระบบควบคุมให้เป็นไป เนื่องจากหลักฐานและสิ่งแวดล้อม อื่นที่ประกอบเป็นรูปเป็นร่างของศาสนาขึ้น

เมื่อรวมทั้ง 2 คำเข้าด้วยกัน จะเกิดคำใหม่ขึ้นอีกคำหนึ่งคือคำว่า “สังคมวิทยา-ศาสนา” ซึ่งเรียกในภาษาอังกฤษว่า “Sociology of Religion” คำ ๆ นี้ ถูกระเบิดคำใหม่ใน ทางวิชาการ ซึ่งความจริงก็เป็นเช่นนั้น เนื่องจากประวัติของคำว่า “สังคมวิทยา” เป็นคำ ที่ Auguste Comte บัญญัติขึ้นมาในศตวรรษที่ 19 นั่งเอง ดังนั้น หากจะว่าไปแล้วคำว่า “สังคม-วิทยาศาสนา” นี้ จึงเป็นคำใหม่ซึ่งเกิดขึ้นภายหลังคำว่า “สังคมวิทยา”

ลำดับต่อไปขอให้เรามาศึกษาถึงธรรมชาติของสังคมวิทยาศาสนาตามที่บรรคนะ ของนักสังคมวิทยาศาสนานคนอื่น ๆ ต่อไป

ตามที่บรรคนะของ Joachim Wach⁵⁷ ได้ให้ความเห็นเกี่ยวกับสังคมวิทยาศาสนาว่า สังคมวิทยาศาสนานั้น มักจะประกอบด้วยคุณลักษณะที่จะกล่าวต่อไป อันทำให้คุณค่าทาง วิชาการขาดความสมดุล หลักดังกล่าวที่พอยังใจความได้ 2 ประการด้วยกัน คือ :

1. การมององค์มติ (concept) หรือสังกัดสุคท้ายอันเกี่ยวกับธรรมชาติของศาสนา แต่เพียงด้านเดียว (each of one-sided conceptions of the nature of religion) นั้น มักจะได้รับ ความจริงที่ไม่ค่อยจะบุกธรรม หรือล้ำเอียง (contains a partial truth) ซึ่งตามที่บรรคนะนี้ ได้พูดถึงการตีความเกี่ยวกับศาสนาอื่นว่ามักไม่ค่อยจะตรงกับวัตถุประสงค์ของศาสนา เท่าไนก ซึ่งก็เป็นความล้ำเอียงเสียเป็นส่วนมาก (ถูเรื่องความเป็นมาของคำว่า สังคมวิทยา-ศาสนา) อันเป็นเหตุให้ด้านวิชาการเสียไป

2. Wach ได้แสดงที่บรรคนะอีกว่า แต่ละศาสนานั้น ตามปกติมักบ่งเจตนาที่จะตีค่า ความสำคัญของศาสนาอื่นให้หมดความสำคัญไปเสีย โดยตีความหมายไปอีกแนวอื่น ให้ ต่างไปจากความหมายเดิม เพื่อให้คลาดเคลื่อนไปจากความหมายเดิม หรือโดยประเมินค่า ให้มีความสำคัญต้อยลงไป (Each is usually suggested by a desire to minimize the significance of its other aspects) เพื่อว่าจะเน้นความรู้สึก หรือการกระตุ้นใจอันเป็นสาเหตุให้เกิดลักษณะ ที่ว่าด้วยความรู้อันเกิดจากเหตุผล (Intellectualism) และความคล้ายคลึงกันของสรรพสิ่ง (Identifications) ของศาสนาที่ตนยึดถือ ด้วยการสะท้อนกลับต่อสิ่งที่ตรงกันข้ามกับการ กระทำที่ไร้เหตุผล (Irrationalism) ซึ่งข้อนี้มองถือว่าเป็นการกดความสำคัญ หรือลดความสำคัญ

⁵⁷ Joachim Wach, *Op.cit.*, p. 18

ของศาสนาอื่นลง อันเป็นเหตุทำให้แนวคิดของศาสนาอื่นลดน้อยถอยคล่องไป แล้วยกศาสนาที่ตนสังกัดอยู่ให้เด่นขึ้น เข้าทำงานอย่างกตุนชั่มท่านอันเป็นลักษณะของนุชร์ย์ที่ถือว่าศาสนาที่ตนนับถือนั้นจะต้องถูกต้องที่สุด ซึ่งผิดวัตถุประสงค์ในการศึกษากระบวนการวิชาชีวนี้

เพราะฉะนั้น ลักษณะทั้ง 2 ประการตามที่ Wach จึงควรจะได้รับการพิจารณาในการศึกษาศาสนาอื่น นอกจากศาสนาที่ตนนับถือหรือเป็นศาสนิก อันการที่จะศึกษาเรื่องนี้ให้เข้าใจแจ่มแจ้งสมกับเนื้อหาวิชาชีวนี้ จะต้องเปิดใจให้กว้างยอมรับพัฒนาความคิดเห็นจากผู้นับถือศาสนาอื่น ๆ แล้วนำมาพินิจพิเคราะห์ศึกษาตามความเป็นจริงของแต่ละศาสนา ตามแนวทางที่เป็นวิทยาศาสตร์ ไม่ใช่ศึกษาด้วยความง่าย แต่ควรจะศึกษาตามเป็นจริง ด้วยเหตุผล อันอาจจะทำให้เข้าใจศาสนาอื่นดีขึ้น

ยังมีนักสังคมวิทยาศาสตร์อีกผู้หนึ่ง คือ Werner Stark⁵⁸ ได้พูดถึงสังคมวิทยาศาสตร์โดยได้เสนอแนะเกี่ยวกับสังคมวิทยาศาสตร์ พoSru ได้ 3 ประการ คือ :

1. มุ่งหาความเกี่ยวพันของบรรดาสังคมบ่ออย (to explore the relation of these Subsocieties) ซึ่งมักจะได้รับการกล่าวถึงว่าเป็นตัวศาสนา (described as religious bodies) ซึ่งรวมอยู่ในสังคมที่มันเป็นอยู่ร่วมด้วย โดยได้รับการปฏิบัติภายใต้หัวเรื่องที่ว่าด้วยความสัมพันธ์ระหว่างวัดกับรัฐ (relation of Church and State) ซึ่งในสมัยกลางหรือมัธยสมัยของยุโรป มีความเชื่อกันว่า ศาสนา รัฐ และสังคม เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน⁵⁹ และความเกี่ยวพันกับตัวมันเอง ในทางกฎหมายและการปกครองซึ่งกันและกัน ไม่ได้ สักว่าโดยที่แท้ที่เป็นเพียงความคิดเห็นเท่านั้น

ตามความเห็นข้อนี้ จะเห็นว่า Stark กล่าวถึงสังคมบ่ออยที่สังกัดร่วมกับศาสนาและได้ยกขึ้นเป็นหัวข้อว่าเป็นความสัมพันธ์ระหว่างวัดกับรัฐ เป็นกำหนดของว่าให้ถูกกัน ซึ่งตามความสัมพันธ์ของทั้งสองอย่างนี้ ก็ยังไม่ถือว่าเป็นกฎหมาย และการปกครองที่มีค่าสูง ซึ่งเมื่อว่าที่จริงความมุ่งหมายของ Stark แล้ว ประสงค์จะเปรียบเทียบให้วัด (หรือศาสนา) เป็นกฎหมาย (หรือกฎหมายบังคับ) ส่วนรัฐ (บ้านเมือง) ให้เป็นการปกครอง (หรือความคุ้มค่าเนินการให้เป็นไปตามระบบของ การปกครอง) ซึ่งมองคุณลักษณะกับเป็นอาณาจักรใหม่อีกอาณาจักรหนึ่ง โดยมีศาสนาเป็นเครื่องควบคุมปัจจัยต่างรัฐ

⁵⁸Werner Stark, *Sociology of Religion-A Study of Christendom Vol. I.*, (London : Routledge & Kegan Paul, 1966), p. 2-3

⁵⁹ บรรพต วีระศัย, SO 310 : สังคมวิทยาการเมือง, (กรุงเทพฯ. มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2518), หน้า 6

2. พุดถึงปัญหาต่าง ๆ ตามความสำคัญ โดยแยกเป็น :

2.1 **สังคมวิทยาศาสนาหัวพาก (Macro Sociology of religion)** โดยที่การศึกษาประเทชน์ เป็นการศึกษาเกี่ยวกับชีวิตส่วนรวมของชุมชนทางศาสนา (the outer life religious community) ซึ่งเป็นการแสดงความรู้สึกโดยทั่ว ๆ ไป โดยไม่เจาะจงเฉพาะอย่างใดอย่างหนึ่ง เท่านั้น ศาสนาประเทชน์ ได้แก่ศาสนาประจำชาติ หรือประจำโลก

2.2 **สังคมวิทยาศาสนาจิตวิญญาณ (Micro Sociology of religion)** สังคมวิทยาศาสนาประเทชน์คือการทำหน้าที่เกี่ยวกับชีวิตเฉพาะกุลหรือเฉพาะบุคคลในแต่ละสังคม (the task of dealing with their inner life) ซึ่งข้อนี้ถือว่าเป็นเรื่องเฉพาะ โดยถือเป็นชุมชนทางศาสนาด้วยกัน (religious community) ชุมชนใดชุมชนหนึ่งเท่านั้นที่จะต้องได้รับการพิจารณา เกี่ยวกับบรรดาศาสนิกที่สังกัดในศาสนาต่าง ๆ หรือคณะบุคคลในแต่ละศาสนา ซึ่งประกอบด้วยนักบุญ ศาสตราจารย์ พระ นักเทคโนโลยี ตลอดจนบรรดาศาสนิกของศาสนานั้น ๆ เพื่อที่จะแสดงให้เห็นความแตกต่างกัน และลักษณะประจำของแต่ละท่านที่แสดงให้ปรากฏออกมานามบุคคลิกลักษณะของแต่ละบุคคลที่เป็นศาสนิกของศาสนานั้น ๆ

ในเรื่องนี้ แสดงถึงการจัดสังคมวิทยาศาสนาไว้ 2 แบบ คือ แบบแรก เป็นแบบมีวงกว้าง อันเป็นการจัดเพื่อสังคมส่วนใหญ่ หรือกลุ่มใหญ่ ซึ่งได้แก่สังคมทั้งสังคม อันเป็นการศึกษาถึงความเป็นไปต่าง ๆ ของชุมชนส่วนมากในวงการศาสนานั้น ๆ โดยให้เป็นการศึกษาครอบคลุมในวงกว้างทั่ว ๆ ไปของศาสนิกผู้ถือศาสนาแต่ละศาสนา ซึ่งมีการทำหน้าที่ของบุคคลภายในแต่ละกลุ่มด้วย

แสดงว่าความเห็นของ Stark ในเรื่องนี้ เป็นการพูดถึงสังคมวิทยา 2 แบบ คือแบบ วงกว้าง ซึ่งหมายถึงศาสนาทั่ว ๆ ไป ทั้งหมดของสังคมนั้น ๆ และแบบวงแคบ ซึ่งหมายเอาเฉพาะตัวองค์การศาสนาที่มีคณะบุคคลสังกัดอยู่หรือศาสนาของคนกลุ่มย่อย และปฏิบัติหน้าที่ทางศาสนาของตน ในสังคมนั้น ๆ และทั้ง 2 นี้ ถือว่าแบบวงแคบอาศัยอยู่ในวงกว้าง หรือสังคมเชิงซ้อน อันเป็นเรื่องสังคมย่อยอาศัยสังคมใหญ่ หรือศาสนาอาศัยอยู่ในสังคม และสังคมก็อาศัยศาสนาเป็นแกนกลางในการควบคุมความเป็นไปของสังคม หากจะเปรียบเทียบดู ก็ได้แก่สังคมคือชุมชนเป็นสังคมใหญ่ ส่วนศาสนา ก็เป็นสังคมย่อย

3. มีแนวความคิด (Ideas) ที่เรียกันว่าสังคมวิทยาศาสนาตามความหมายของกลุ่มนหัวพาก ต้องการเพียงเพื่อจะศึกษาปัจจัยต่าง ๆ ทางศาสนาในสังคมเป็นส่วนใหญ่ และที่พิเศษยิ่งไปกว่านั้นก็คือ มีความเกี่ยวพันกับประเพณี (Custom) กฎหมาย ครอบครัว (Family) กับการมีชีวิตอยู่ภายใต้การปกครอง การเศรษฐกิจ และวัฒนธรรม และกับทุกสิ่งที่เป็น

ความจริงทางสังคม กับสิ่งที่เป็นอยู่ร่วมกัน ซึ่งต่างก็เป็นองค์ประกอบอันทำให้เกิดศาสนาขึ้น
ตามแนวความคิดนี้ เป็นการแสดงถึงแนวความคิดที่ก่อให้เกิดการศึกษาถึงองค์
ประกอบทางศาสนาในทุกด้าน เพื่อให้เป็นไปตามความเป็นจริงทางสังคมนั้น กับสังคมที่
ตัวมันเองอาศัยอยู่

การคนของ Stark นี้ จะเห็นว่าเนื้อหาดังที่ปรากฏใน 2 ประการแรกนั้น เป็นเรื่อง
เกี่ยวกับปรากฏการณ์ทางศาสนาด้วยตัวของมันเอง กับศาสนาในแบบที่รวมกัน และเท่า
ที่พูดเช่นนั้นก็ได้แก่รูปที่ก่อเป็นตัวทางสังคมขึ้น ส่วนเนื้อหาประการสุดท้ายนั้น พยายาม
ที่จะค้นคว้าถึงอิทธิพลอันกว้างขวางของการดำเนินตามบทบาท อันเป็นการก่อกำเนิดและ
การก่อตัวของปรากฏการณ์ทางสังคมเท่านั้น แต่ไม่ใช่เป็นปรากฏการณ์ทางศาสนา

ตามความเห็นของ Werner Stark ทั้ง 3 ประการนั้น สรุปได้ดังนี้ :

1. มุ่งความเกี่ยวพันระหว่างกลุ่มย่อยต่าง ๆ และมีศาสนาเป็นตัวแทรก อันແงองอยู่
ในกลุ่มเดียวกัน
2. ศาสนามหัพภาคและอุลภาค ต่างอาศัยกัน โดยกลุ่มเล็กอาศัยอยู่ในกลุ่มใหญ่
แล้วมีกำหนดฐานะและหน้าที่ไปต่าง ๆ กัน ซึ่งเป็นไปตามบทบาทของกลุ่ม
3. ศึกษาปัจจัยต่าง ๆ ที่ประกอบกันขึ้นเป็นศาสนา

แนวการศึกษาวิชาสังคมวิทยาศาสตร์

การศึกษาวิชาสังคมวิทยาศาสตร์นั้น ก่อนอื่นขอให้ผู้ศึกษาพึงทำความเข้าใจเสียก่อนว่า การศึกษากระบวนการวิชานี้ได้มีวัตถุประสงค์เพื่อเตรียมความรู้และทักษะทางวิชาชีพในอาชญากรรมในสถานที่หรือสถานศึกษา มิได้ศึกษาเพื่อหาความชอบชี้ในทางปรัชญาของลัทธิศาสนาใด ๆ เช่นเดียว กับนักปรัชญาศาสตร์ การศึกษาในเชิงปรัชญาเทียบ ก็ไม่ใช่ปรัชญาเทียบความดีเด่น ความก้าวหน้า ความสั้นหัง หรือการมีประโยชน์ไม่มีประโยชน์ของคิดธรรมและการปฏิบัติของแต่ละศาสตรา นอกจากนั้น นักสังคมวิทยาจึงไม่สนใจและพยายามพิสูจน์ว่าคำสอนที่มีอยู่ในตำราหรือคัมภีร์ของแต่ละศาสตราเป็นเรื่อง “จริง” หรือ “ไม่จริง” เมื่อเป็นเช่นนี้ทำให้เกิดปัญหาว่า เราจะศึกษาสังคมวิทยาศาสตร์ในแนวใด ?

จากข้อความข้างต้นนี้ จะทำให้เราประஸบัญหา เพราะเป็นการยากที่จะตัดสินใจลงไปว่าจะศึกษาเพื่อวัตถุประสงค์อันใดกันแน่ เพื่อความกระจ่างในเรื่องนี้ ผู้ศึกษาพึงทำความเข้าใจในเบื้องต้นก่อนว่า การศึกษาสังคมวิทยาศาสตร์นั้น เป็นการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างศาสนาและสังคมในลักษณะที่ว่า ศาสนาเข้ามามีความสัมพันธ์กับสังคมในลักษณะใด เข้ามายืนหนาที่ในสังคมในวิธีการใดบ้าง ทั้งนี้ เราจะต้องศึกษาจากความสัมพันธ์ระหว่างศาสนาและสังคมนุชย์ตั้งแต่สมัยเดิมเป็นต้นมา ว่าสัมพันธ์กันอย่างไร โดยเริ่มตั้งแต่แบบความเชื่อทางศาสนามาโดยลำดับ ซึ่งเราพอจะแยกได้ดังนี้ :

1. ในทางสังคมวิทยา การศึกษามีวัตถุประสงค์เพื่อหาความเข้าใจต่อความสัมพันธ์ระหว่างศาสนาและสังคม และบทบาทของศาสนาในด้านที่มีต่อแนวความคิดและพฤติกรรมในสังคมนุชย์²

2. เนื่องจากศาสนาเป็นสิ่งที่ไม่สามารถจะแยกออกจากสังคมนุชย์ได้ ความประากญชัดต่าง ๆ ทางศาสนา จึงฝังรากฐานลงเป็นสากลในสังคมนุชย์ เมื่อเป็นดังนั้น จึงต้องแสดงอาการออกทางพฤติกรรมนุชย์ของ เพาะะฉะนั้น ในสังคมวิทยาการศึกษาศาสตรา จึงต้องถือเป็นหน้าที่อันสำคัญประการหนึ่ง แต่แนวทางสังคมวิทยาเกี่ยวกับศาสนานั้น มักจะถูกมองข้ามและเลยไปเสียโดยการตัดสินใจง่าย ๆ ของมนุชย์ของ ฉะนั้น เราจึงต้องศึกษาแนวต่าง ๆ ของศาสนาอย่างง่าย ๆ ในเรื่องการแสดงความหมายต่าง ๆ ตามพฤติกรรมนุชย์

¹ บุญสนอง บุณโยทยาน มุขย์กับสังคม (พิมพ์ครั้งที่ 5 พะรนกร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2518) หน้า 92

² บุญสนอง บุณโยทยาน เรื่องเดียวกัน หน้าเดียวกัน

จากแนวการศึกษานี้ ได้มีนักวิชาการบางท่านได้พยายามเสนอผลงานเกี่ยวกับความเชื่อทางศาสนาตามที่ระบุขึ้นดังนี้

2.1 Auguste Comte อธิบายความเชื่อทางศาสนาในรูปของจิตวิทยา

2.2 Edward Tylor และ Herbert Spencer อธิบายความเชื่อทางศาสนาโดยอ้างถึงแนวความคิดทางวิญญาณ (Soul)³

3. ศาสนาสูญคิดก่อสำหรับ ขึ้นอยู่กับความเชื่อในอำนาจเฉพาะตัวและอำนาจทั่วไป (Personal and impersonal powers) ซึ่งมีส่วนสัมพันธ์ในชีวิตมนุษย์

3.1 ความเชื่อในอำนาจเฉพาะตัว ได้แก่ วิญญาณนิยม (Animism) อันเป็นการนับถือเรื่องวิญญาณ ซึ่งเกี่ยวกับความเชื่อในเรื่องภูต ผี และมารต่าง ๆ ที่มนุษย์เชื่อว่าสามารถให้คุณให้ไทยแก่มนุษย์ได้

3.2 อำนาจทั่วไปมักจะเรียกว่า มนະ-Mana (Malenesian) ออเรนด้า-Orenda (Iroquois), นานิโต - Manitou (Algonquian) หรือในชื่ออื่น ๆ ที่ประการคนเองในธรรมชาติอันรวมไปถึงมนุษย์หรือภูต (Spirits) หรือผี (Ghost)⁴

4. มนุษย์ยังมีความต้องการร่วม (integrative needs) ซึ่งถือว่าความต้องการร่วมเป็นผลสืบเนื่องมาจากการกลัว ซึ่งเป็นแรงขับภายในตามสภาพธรรมชาติของมนุษย์ จะนั้นมนุษย์จึงแสดงสิ่งที่จะปัดเป่าความกลัวของตนอันเป็นการตอบสนองความต้องการร่วมและความต้องการร่วมนี้เองทำให้เกิดระบบความเชื่อทางศาสนา ซึ่งตอบสนองความต้องการของมนุษย์ในส่วนที่เกี่ยวกับการแสดงความร่วมกันทางจิต (Collective Sentiments) และตอบสนองความรู้สึกเชื่อมั่น (Feelings of Confidence) ตลอดจนความร่วมมือกันทางศีลธรรม (Moral integrity)⁵

จากแนวที่ระบุแล้ว ระบบความเชื่อทางศาสนา จึงเป็นเรื่องสำคัญอันแสดงถึงอิทธิพลของศาสนาต่อสังคม เพราะการที่มนุษย์จะยอมรับศาสนามาใช้ในสังคมมนุษย์ จะต้องมีความรู้มาก่อน ในการศึกษาสังคมวิทยาศาสนา เนื่องจากเป็นระบบที่ต้องศึกษาความเป็นไปต่าง ๆ ด้านความสัมพันธ์ระหว่างศาสนา กับสังคม โดยการแยกแยะระบบ

³K. Singh Advanced Raymond W. skashan Kendra : Lucknow, 1970) p. 271

⁴Kimball Young and Raymend W. Mack *Systematic Sociology* (New Delhi : East-West Press, 1972), p. 376

⁵สุเทพ สุนกรเกตุช มานุษยวิทยา (พะนังคร. หมายเหตุในสังเคราะห์ภาคที่ 2512) หน้า 41-44

ความเชื่อของมนุษย์ในแต่ละสังคม โดยถือกระบวนการด้านความเชื่อทางศาสนาแต่ละกระบวนการนั้น จะมีรูปลักษณ์อย่างไรบ้าง ซึ่งจะต้องศึกษาไปตามลำดับเหตุการณ์ แต่อาจจะเป็นการยกที่จะศึกษา เนื่องจากเรื่องของความเชื่อทางศาสนา เป็นเรื่องลึกซึ้ง ละเอียดอ่อน โดยเฉพาะอย่างยิ่งศาสนาดึกดำบรรพ์ซึ่งไม่มีประวัติศาสตร์ หรือหลักฐานอะไรให้เราได้ศึกษาเลย และเราเองก็จำเป็นต้องศึกษาเพื่อหาความรู้ความเป็นมาเกี่ยวกับการนับถือศาสนา การรับเอาศาสนามาใช้ในสังคมของสังคมดึกดำบรรพ์ ตามแนวและรูปแบบต่าง ๆ ซึ่งจะพยายามศึกษาหาความเข้าใจเรื่อยมาจนถึงปัจจุบัน โดยอาศัยหลักวิชาการด้านต่าง ๆ เช่น ด้านนามนุษย์วิทยา ด้านจิตวิทยา และด้านโบราณคดี เป็นต้น ซึ่งถือว่าพอจะช่วยในการศึกษาเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างศาสนา กับสังคมได้

อนึ่ง พึงทำความเข้าใจว่า ศาสนานั้นเป็นนามธรรม จำเป็นต้องพึงมนุษย์มาก หากมนุษย์ไม่ยอมรับศาสนามาประพฤติปฏิบัติ ศาสนา ก็จะสูญสิ้นไป เพราะฉะนั้น ศาสนา ก็จะสูญสิ้นไป เพราะฉะนั้น ศาสนาจะยังคงมีชีวิตอยู่ต่อไปหรือไม่ จึงขึ้นอยู่กับมนุษย์เอง ในทำนองเดียวกัน มนุษย์หากขาดศาสนา ก็คงสักแต่ว่าเป็นมนุษย์ แต่จะหาความเป็นมนุษย์ได้ยาก ฉะนั้น มนุษย์เมื่อรวมกันเข้าเป็นสังคม ก็ต้องอาศัยศาสนาเป็นเครื่องปักครองด้านจิตใจ เพื่อให้แสดงออกด้านพฤติกรรมประจำสังคมในรูปรอยเดียวกัน ซึ่งศาสนาทำหน้าที่ ตอบแต่งสังคมให้มีรูปแบบต่าง ๆ ตามอิทธิพลศาสนา

สำหรับในการบรรยายนี้ จะบรรยายโดยยึดแนวลำดับเหตุการณ์และแนวด้านวิชา-การต่าง ๆ เพราะเห็นว่าจะเป็นแนวที่ดำเนินตามลำดับความเป็นไปด้านความเชื่อทางศาสนา อันแสดงถึงความสัมพันธ์ระหว่างศาสนา กับสังคม โดยจะเริ่มตามแนวข้อมูลข่าวของสังคม-วิทยาศาสนาต่อไป

คำถานมประจำบทที่ 1

1. ท่านเข้าใจคำเหล่านี้เพียงใด ?

- เทวิทยา (Theology)
- ปรากฏการณ์วิทยา (Phenomenology)
- เทวิทยารัรธรรมชาติ (Natural theology)
- เทวิทยาเปิดเผย (Revealed theology)
- นิยายปรัมปรา (Myth)
- พิธีการ (Rite)
- พิธีกรรม (Ritual)
- การเช่นสังเวย (Sacrifice)
- รูปเคารพทางศาสนา (Image)
- คำปฏิญาณตนในพิธี (Sacrament)

2. การศึกษาสังคมวิทยาศาสนา เป็นการศึกษาเกี่ยวกับอะไร ? จงชี้แจงตามหลักวิชาฯ

3. ในเรื่องศาสตร์ทั่วไปเกี่ยวกับศาสนา ทำไม้ Joachim Wach จึงยกເອาสังคมวิทยาศาสนา มาเป็นแนวทางหนึ่งในการศึกษาสังคมวิทยาศาสนา ? ขอเหตุผล ?

4. บุคคลต่อไปนี้มีความสัมพันธ์กับวิชาสังคมวิทยาศาสนาอย่างไร ? อธิบายพอได้ความ

- Max Weber
- Karl Marx
- Karl Mannheim
- Joachim Wach
- Emile Durkheim

5. จงอธิบายเรื่องต่อไปนี้โดยสังเขป

- 5.1 ศาสนาภูมิ (Sub-religion)
- 5.2 ศาสนาหมู่ภาค (Macro religion)
- 5.3 ศาสนาธรรมชาติ (Natural religion)
- 5.4 ศาสนาสถาบัน (Institutional religion)
- 5.5 ศาสนาสากล (Universal religion)